

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2020

Det demokratiska skolbiblioteket

En intervjustudie om hur skolbibliotekarier tolkar sitt
demokratiska arbete

Caroline Gabrielsson
Johanna Korhonen

HÖGSKOLAN I BORÅS

VETENSKAP FÖR PROFESSION

© **Gabrielsson & Korhonen**
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Det demokratiska skolbiblioteket: en intervjustudie om hur skolbibliotekarier tolkar sitt demokratiarbete.

Engelsk titel: The school library and democracy: an interview study of school librarians' approach to their democratic role

Författare: Caroline Gabrielsson och Johanna Korhonen

Färdigställt: 2020

Abstract: The purpose of this thesis is to examine school librarians approach towards the democratic role of school libraries. Semi-structured interviews with five high school librarians' were conducted to illuminate how school librarians work to fulfill this role and further examine any differences in their approach. The theoretical framework consists of a broad interpretation of democracy to highlight difficulties in a precise definition of this term. Deliberative democracy and enlightened understanding is included in this framework in an attempt to establish a more precise setting. With a thematic analysis of the interviews the results were divided and coupled with the research questions. The results show information literacy as the primary democratic work described by the school librarians and an overall general vagueness regarding the school libraries as well as their own democratic role and further pertaining work.

Nyckelord: Skolbibliotekarier, skolbibliotek, demokrati, informationskompetens, deliberativ demokrati, semistrukturerade intervjuer, upplyst förståelse

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Avgränsning	3
2. Tidigare forskning och litteraturgenomgång	4
2.1 Demokrati	4
2.2 Bibliotek och demokrati	4
2.3 IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek	5
2.4 Skolbibliotek och skolbibliotekarier	6
2.5 Skolbibliotek, demokrati och informationssökning	6
2.6 Värdering av statlig information	7
2.7 Gymnasieskolor och informationssökning om politisk information	8
2.8 Konklusion	9
3. Teori	11
3.1 Demokrati	11
3.2 Deliberativ demokrati	12
3.3 Deliberativ demokrati i skolan	13
3.4 Upplyst förståelse	14
4. Metod	16
4.1 Studiens design	16
4.2 Datainsamlingsmetod	17
4.2.1 Intervjuguide	17
4.3 Analysmetod	18
4.4 Forskningsetiska överväganden	19
5. Resultat och analys	21
5.1 Presentation av respondenterna	21
5.2 Skolbibliotekariernas definition av demokrati	21
5.3 Arbetet med demokrati och demokratifrågor	23
5.4 Skolbibliotekens roll i demokratiarbetet	27
5.5 Skillnader i demokratiarbetet	31
6. Diskussion	33
6.1 Skolbibliotekariernas definition av demokrati	33
6.2 Arbetet med demokrati och demokratifrågor	35
6.3 Skolbibliotekens roll i demokratiarbetet	39
6.4 Skillnader i demokratiarbetet	40
7. Sammanfattande slutsatser och kunskapsanspråk	42
7.1 Förslag till vidare forskning	42
Käll- och litteraturförteckning	43
Bilaga 1. Intervjuguide	

1. Inledning

Skolbibliotek är en biblioteksverksamhet som står under *Bibliotekslagen* (SFS 2013:801) och under *Skollagen* (SFS 2010:800) vilka uttrycker att alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek. *Bibliotekslagens* (SFS 2013:801) ändamål för det allmänna biblioteksväsendet, vilket innefattar skolbibliotek, rör bland annat dess verkan för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till fri åsiktsbildning och kunskapsförmedling. Vidare citerar den internationella biblioteksorganisationen International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) UNESCOs skolbiblioteksmanifest som uttrycker det på följande sätt:

Skolbiblioteket förmedlar kunskap och idéer som är grundläggande för att delta i dagens informations- och kunskapsamhälle. Skolbiblioteket ger eleverna de färdigheter som behövs för ett livslångt lärande. Det ger dem möjlighet att utveckla sin inlevelseförmåga för att de ska kunna leva som ansvarstagande medborgare.

IFLA (2015) Riktlinjer för skolbibliotek, s. 16

Den tidigare avdelningschefen på både Kungliga biblioteket och Kulturrådet Barbro Thomas (2013) skriver att det finns få föreskrifter och lagar kring hur ett skolbibliotek ska definieras och vilket uppdrag de har inom skolverksamheten. Det kan enligt Thomas (2013) bero på att skolbibliotek befinner sig i gränslandet mellan kulturpolitik och utbildningspolitik. Det leder till bristande samsyn gällande skolbibliotekens mål. Det i sin tur försvårar arbetet för skolans huvudmän att fatta beslut kring verksamheten, vilket i sin tur kan leda till att skolbiblioteken försummas. Myndigheten Skolinspektionen har dock under sina granskningar av skolbiblioteksverksamheten formulerat vissa krav en skola måste uppfylla för att skolan ska anses ha ett skolbibliotek. Dessa krav är att biblioteket ska ligga i skolans lokaler eller inom ett sådant avstånd att biblioteket kan användas i skolgången och att biblioteket fungerar som en hjälp för att eleverna ska uppnå skolans mål. Det finns också specificerat vilket bestånd som ska finnas, både när det kommer till böcker och andra medier, samt att skolbiblioteket ska vara anpassat efter elevernas språkutveckling och arbeta läsfrämjande (Thomas, 2013).

1.1 Problemformulering

Enligt *Bibliotekslagen* (SFS 2013:801) har alla offentligt finansierade bibliotek uppdraget att verka för demokrati och kulturförmedling. I läroplanen för gymnasieskolan betonas det faktum att skolan har ett ansvar att ge alla elever "förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv" och att ett av gymnasieskolans uppdrag är att se till att alla elever har möjlighet till ett fortsatt livslångt lärande (Skolverket, u.å). Hur skolbibliotekarier på gymnasieskolor arbetar ryms ofta inom skolbibliotekets två uppdrag: det läsfrämjande arbetet och arbetet med informationskompetens skriver Cecilia Gärdén (2017), forskare i Biblioteks- och informationsvetenskap (hädanefter B&I). Skolbiblioteket har en central roll för elevernas skolgång inom kunskaper om källkritik, informationssökning och

användning av digitala informationsverktyg skriver Gärdén tillsammans med B&I-forskaren Helena Francke, (2013).

Statsvetaren Olof Petersson (2009) beskriver demokrati som ett brett begrepp bestående av flertalet aspekter. Vidare beskriver Petersson (2009) yttrandefrihet som en central del i ett demokratiskt samhälle, och för att detta ska fungera i praktiken måste ett lands invånare ha lika möjligheter till fri åsiktsbildning samt jämlik tillgång till utbildning med samma förutsättningar. Demokrati handlar även om rätten att vara informerad för att kunna ta informerade beslut i politiska frågor skriver B&I-forskaren Alex Byrne (2004). Joakim Ekman och Johan Linde, professorer i statsvetenskap och Thomas Sedelius, docent i statsvetenskap (2014) beskriver att det inte finns en allmängiltig definition av vad demokrati betyder. Därför är det av intresse att i föreliggande studie undersöka hur skolbibliotekarier uppfattar begreppet demokrati.

Vidare visar Kungliga bibliotekets biblioteksstatistik från 2019 (u.å) att 35 procent av Sveriges elever har tillgång till ett enskilt skolbibliotek som är bemannat hel- eller halvtid. Till detta tillkommer även integrerade skol- och folkbibliotek och då blir den totala siffran 43 procent (Kungliga biblioteket, u.å). Sådan statistik indikerar att *Bibliotekslagens* skrivningar om tillgång till skolbibliotek inte kan uppfyllas. Hur är det då med övriga skrivningar i *Bibliotekslagen* (SFS 2013:801), som förespråkar demokratiskt arbete inom skolbiblioteks- och skolverksamhet? När det förefaller som att den övergripande demokratiska frågan gällande tillgång till skolbibliotek försummas, är det då rimligt att anta att skolbiblioteksverksamheter på enskilda skolor uppfyller den demokratiska rollen, och har en klar uppfattning om sin demokratiska roll? Att arbeta med och verka för demokrati inom skolbiblioteksverksamhet kan vara otydligt även med kopplingar till informationsundervisning och boksamtal. Något som kan komplicera arbetet ytterligare kan vara en viss otydlighet i begreppet demokrati kopplat till skolbiblioteksverksamhet.

Lauren Smith, forskare i B&I (2016) skriver att det finns mycket skrivet och forskat om skolbibliotek, men att få gör kopplingen till demokrati, medborgarskap och politiska frågor. Genom att närmare undersöka skolbibliotekariernas uppfattning om arbete kopplat till demokrati i sitt yrke, är målet för studien att bidra till en ökad förståelse om dessa uppfattningar och eventuella skillnader skolbibliotekarierna emellan.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att studera och skapa kunskap om gymnasiebibliotekariernas egna utsagor om hur arbetet med demokrati bedrivs i en skolbibliotekskontext. Studien ämnar också att skapa kunskap om gymnasiebibliotekariernas egen syn på och definition av demokrati i en skolbibliotekskontext.

För att uppfylla studiens syfte kommer följande frågeställningar att besvaras:

1. Hur definierar skolbibliotekarier arbetet med demokrati och sin demokratiska roll?
2. Hur arbetar skolbibliotekarier med demokrati och demokratifrågor?

3. Hur beskriver skolbibliotekarierna skolbibliotekens roll i demokratiarbetet?
4. Vilka skillnader finns det i hur olika skolbibliotekarier beskriver sitt arbete med demokrati och hur ser dessa skillnader ut?

1.3 Avgränsning

Studien avgränsas till gymnasiebibliotekarier i en svensk, kommunal kontext. Avgränsningen till gymnasiebibliotekarier fanns inte med i studiens början utan blev en pragmatisk avgränsning då alla skolbibliotekarier villiga att ställa upp på intervjuer var verksamma vid gymnasieskolor.

2. Tidigare forskning och litteraturgenomgång

Här presenteras tidigare forskning och litteratur som skrivits i ämnet. Den tidigare forskningen består av två artiklar som är deskriptiva och grundar sig på enkätstudier: Kubas (2019) och Smith (2016). De två andra artiklarna som inkluderats är normativa och argumenterade (Miller, 2018, Byrne, 2004), vilka inte kan beaktas som empirisk forskning, samtliga fyra är förvisso peer reviewed. Litteraturen består även av rapporter från Kungliga biblioteket och Svensk Biblioteksförning samt ett manifest från IFLA. I strikt mening kan dessa titlar inte bedömas som forskning men har inkluderats då de bedöms som relevanta för föreliggande studie. Det är relativt få studier som undersökt hur skolbibliotekarier arbetar med demokrati och olika politiska frågor, därmed har det också inkluderats texter om skolbibliotek, skolbibliotekarier på högskolor och universitet samt demokrati ur ett vidare perspektiv och om folkbibliotek och demokrati. Genom detta kan föreliggande studie sättas i en större kontext.

2.1 Demokrati

Petersson (2009) beskriver hur Arne Næss, en norsk filosof, på uppdrag av UNESCO har utfört en enkätstudie med syftet att undersöka hur bland annat statsvetare, filosofer och jurister, över hela världen såg på och definierade demokrati. Resultat visade att en majoritet av de tillfrågade hade positiva associationer till ordet. Svaren illustrerade en viss samstämmighet över att de tillfrågade ansåg att demokratins mest centrala del var folkets möjlighet att påverka betydande frågor i samhälle. Det är någonting som kräver utbildning och allas möjlighet att behandlas lika samt ges samma förutsättningar. Utöver det visade enkätsvaren på en stor skillnad i deltagarnas definition av demokrati, med skillnader i den teoretiska och praktiska demokratin och huruvida frågor om ekonomi och sociala relationer bör finnas med eller ej. Næss undersökning fungerar som en övergripande beskrivning av demokratibegreppet och begreppets svårigheter att omsätta de teoretiska synsätten på begreppet i praktiken. Undersökningens insikter kan också fungera som en bakgrund för denna studies genomförande. Det ger ett riktmärke för hur demokrati kan behandlas och utifrån detta kan en fördjupning i skolbibliotekariernas utsagor om sitt arbete med demokrati ske.

2.2 Bibliotek och demokrati

Byrnes (2004) artikel *Libraries and democracy - management implications*, är av relevans för föreliggande studie utifrån diskussionen kring demokrati och bibliotekens informationsförsörjande roll. Byrnes artikel är en argumenterande artikel vilken diskuterar folkbibliotek och internationella styrdokument för mänskliga rättigheter såsom fri åsiktsbildning och fri tillgång till information för informerad delaktighet i politiska beslut. Elever i grundskola och en stor del av gymnasieeleverna är inte myndiga och kan då inte rösta i allmänna val. Eleverna kan dock inkluderas gällande fri åsiktsbildning och fri tillgång till information för att senare i vuxenlivet kunna göra informerade val samt vara delaktiga i politiska beslut. Skolbibliotek kan bistå med informationstillgång. Även om artikeln i huvudsak talar om folkbibliotek är själva

diskussionen kring demokrati och informationsfrihet relevant som litteratur för denna studie och sannolikt applicerbar också på skolbibliotek.

Byrne (2004) skriver att demokrati är erkänt som det bästa sättet att förkroppsliga de mänskliga rättigheterna, då det tillstår varje myndig människas rätt att rösta och att alla röster är av lika värde med samma rätt att höras och erkännas. Vidare skriver Byrne (2004) att för att röster, vid val, ska vara meningsfulla behöver de vara informerade med förståelse över partiernas och kandidaternas politik. Det behövs en förståelse över hur planering och genomförande av nya politiska handlingsprogram berör samhället och enskilda individer samt eventuella konsekvenser. Byrne (2004) skriver att detta är en dubbel rättighet; rättigheten att vara informerad och rättigheten att uttrycka åsikter. Byrne (2004) förklarar att de mänskliga rättigheterna har upptagits i IFLA:s Folkbiblioteksmanifest och skriver att IFLA uttrycker ett starkt sammanhang mellan demokrati och bibliotek. Folkbibliotek är enligt Byrne (2004) en manifestation av den demokratiska tilltron till ett livslångt lärande, med uppskattning för mänsklighetens prestationer inom kunskap och kultur. Byrne diskuterar även den bredare rollen för bibliotek kring bidragandet till utvecklingen, bevarandet av intellektuell frihet och skyddandet av demokratiska värden samt universella mänskliga rättigheter (Byrne, 2004).

2.3 IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) är en intresseorganisation som representerar dem som arbetar med biblioteks- och informationstjänster samt dess användare. Det är en fristående, ideell och politisk obunden organisation. Deras syfte är att arbeta för högkvalitativa informations- och bibliotekstjänster samt att öka den allmänna medvetenheten om vikten av hög kvalitet på dessa tjänster (IFLA, 2019).

IFLA (2015) beskriver att skolbibliotek världen över ser väldigt olika ut men att de har ett gemensamt mål: att stärka skolans lärande och undervisning. IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek är ett manifest som ska fungera som en hjälp i skolbibliotekens utveckling, men måste anpassas efter lokala förhållanden. Ett av bibliotekens kärnvärden är arbetet med demokrati och att alla medborgare ska få samma tillgång till information. De skriver också att personalen på skolbibliotek hela tiden bör arbeta med att ge uttryck för detta kärnvärde. Som skolbibliotekarier är det också viktigt att bemöta och behandla alla elever på lika villkor, då individers integritet och rättigheter till kunskap är lika. IFLA (2015) skriver också i sina riktlinjer att en central del av arbetet som skolbibliotekarier är att undervisa i medie- och informationskunnighet (MIK). Det är ett sätt för eleverna att lära sig att ta till sig samt värdera information på internet, både under sin tid som elev men också senare i livet som en ansvarsfull medborgare i en värld som ständigt förändras. IFLA (2015) hänvisar också till UNESCO som beskriver MIK som en viktig del i både privatlivet och som medborgare i demokratiska nationer.

Vidare definierar IFLA (2015) en skolbibliotekarie som den person som har ansvaret för skolans bibliotek, både de fysiska lokalerna och den digitala verksamheten. IFLA betonar också att skolbibliotekets lokaler och bestånd ska vara varierat och erbjuda alla elever någonting som tillfredsställer deras behov. Skolbibliotekarier ska arbeta med bland annat medie- och informationskunnighet, läsfrämjande arbete samt hjälpa eleverna att utveckla sitt kritiska tänkande och få eleverna att värdesätta kultur (IFLA, 2015). Riktlinjerna betonar också vikten att som skolbibliotekarie samarbeta med skolans ledning och lärare (IFLA, 2015). IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek kan hjälpa till att förankra skolbibliotekariernas egna utsagor om sitt arbete i ett av de styrdokument som finns för skolbibliotek. Det kan ge en bakgrund eller förklaring till varför skolbibliotekarierna väljer att göra på ett visst sätt i sitt arbete.

2.4 Skolbibliotek och skolbibliotekarier

I rapporten *Alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek- en bibliotekspolitisk översikt*, från Svensk biblioteksforening skriver Thomas (2013) att det i *Skollagen* inte finns några skrivningar om att skolbibliotek måste ha en skolbibliotekarie för att kunna klassas som ett skolbibliotek. Detta trots att forskning visar på att inte bara välutrustade skolbibliotek, utan också en utbildad bibliotekarie har en positiv inverkan på elevernas studieresultat, skriver Gärdén, (2017) i rapporten *Skolbibliotekets roll för elevers lärande En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010–2015* från Kungliga biblioteket. Thomas (2013) skriver att bemanningsfrågan på skolbibliotek har haft olika vinklar genom tiderna, och det har diskuterats huruvida lärare eller utbildade bibliotekarier är de som bör bemanna skolbiblioteken. De skolbibliotek med mest bemanning är gymnasieskolor samt de skolbibliotek som också är integrerade folkbibliotek. En möjlig förklaring till att skolbibliotek ofta saknar bemanning kan vara att även om skolbibliotek är den bibliotekstyp med mest bestämmelser är det ofta en verksamhet som försummas av skolans ledning (Thomas, 2013). Gärdén (2017) pekar på intervjustudier med rektorer som visar på att många rektorer har stora idéer och vill utveckla skolans skolbiblioteksverksamhet, men att resurser i form av både pengar och tid saknas för att visionerna ska kunna förverkligas. Gärdén (2017) skriver vidare att rektorns inblandning och stöd till skolbiblioteket är helt avgörande för dess utveckling. De förhållanden som tas upp i dessa texter kan understryka en möjligtvis tuff verklighet skolbibliotekarier arbetar inom, vilket även kan vara gällande för respondenterna i denna studie vilket kan underlätta förståelsen av deras berättelser om sitt arbete.

2.5 Skolbibliotek, demokrati och informationssökning

Angie Miller (2018), arbetande bibliotekarie med utbildning i pedagogik, diskuterar i artikeln *There is so much there!; helping kids conquer the internet & save democracy* om det stora informationsflödet som finns att tillgå på internet och hur skolbibliotekarier kan hjälpa elever att tänka källkritiskt. Artikeln är argumenterande artikel och är relevant för studien för dess diskussion kring hur falsk information kan påverka individers rätt till informerat samtycke inom politiska frågor och hur informationskompetenser kan hjälpa till att tackla sådana problem. Detta kan sättas i

relation till hur skolbibliotekarierna i föreliggande studie resonerar kring och arbetar med dessa frågor.

Miller (2018) skriver att bibliotekarieyrket är i ständig förändring och följer utvecklingen av medielitteracitet, och att internet är något som bibliotekarier har fått handskas med i årtionden. Författaren skriver att skolbibliotekarier inte kan förvänta sig att elever besitter färdiga kunskaper inom informationssökning på internet, och likställer informationskompetens med lärandet av ett främmande språk. Ungdomar kan inte ses som digitala urinvånare, även om de vuxit upp med internet innehar de inte automatiskt ett kritiskt förhållningssätt till det de läser på internet. Miller (2018) skriver att skolbibliotekarier inte längre bara tillhandahåller information utan är guider som hjälper elever att hitta rätt i massiva informationsflöden. Om eleverna inte lär sig att bedöma informationen på internet utefter tillförlitlighet, ifrågasätta motiv och lär sig att utvinna ny kunskap ur det de läser riskeras spridandet av okunskap att leda vidare till ett oinformerat samhälle. Miller (2018) skriver att dagens politiska klimat kan speglas av invånarnas kunskaper av informationssökning och källkritik på internet. Eleverna befinner sig i ett informationslandskap där politiker utropar ”fake news” när journalister ställer besvärande frågor, det finns så kallade ”trollfabriker” som skapar och sprider falsk information som påverkar valresultat och journalister som suddar ut gränser mellan rapportering och kommenterande. Vidare beskrivs hur internet både kan vara en tillgång som ger större frihet och information, och även driva på falsk information och vidare bygga upp falska, eventuellt skadliga, uppfattningar och åsikter. Miller (2018) trycker på att undervisning av informationskompetenser inte längre enbart handlar om att öka akademiska förutsättningar utan är en medborgarskapsfråga och en grundläggande demokratifråga.

2.6 Värdering av statlig information

Alicia Kubas (2019), ämnesexpert inom information och publikationer från stat och statliga myndigheter med en master i B&I skriver i artikeln: *A turbulent time: government sources post-2016 presidential election*, om en enkätstudie riktad till bibliotekarier vid högskolor och universitet i USA. Studiens syfte är att undersöka hur bibliotekarier kan hantera den ökade misstron hos användare till statlig information online efter presidentvalet 2016. Artikeln är intressant för föreliggande studie utifrån undersökningens resultat kring hur bibliotekarierna lär ut kompetenser om information från stat och myndigheter, samt utifrån de svar bibliotekarierna givit kring hur diskussioner kring ämnet förs tillsammans med studenterna. Det politiska klimatet i USA går inte att helt jämföra med Sveriges då flera olika faktorer som bland annat styrelseskick spelar in samt en till viss utsträckning starkare polarisering i USA. Dock finns skäl att inkludera studien för att kontextualisera en viss komplexitet i information från staten samt hur undervisning i detta kan hjälpa elever i gymnasiet att i vuxenlivet bättre orientera sig och förhålla sig till information från dessa källor. Kubas studie riktar sig till bibliotekarier inom högskolor och universitet. Enkätstudien innefattar 122 respondenter vilka är bibliotekarier på högskolor och universitet som i någon omfattning arbetar med hantering av och undervisning om i information från statliga myndigheter. Enkäten designades så att både kvalitativ och kvantitativ data kunde

insamlas gällande olika faktorer: antal undervisningstillfällen, studenternas engagemang, ämnen som krävde denna typ av undervisning, särskilda problem bibliotekarierna identifierade under diskussioner gällande denna typ av information, uppfattning kring användarnas tillit av information från statliga myndigheter samt hur bibliotekariernas strategier och närmanden av dessa källor förändrats sedan presidentvalet 2016. Undersökningen visar att flertalet deltagande bibliotekarier svarar att det vid undervisningstillfällen allt mer påtalas och diskuteras information som försvunnit från statliga webbsidor under det nuvarande presidentskapet, något som bidragit till ökad misstro hos användare. Bibliotekarierna menar dock att information av olika anledningar har försvunnit oberoende av presidentskap sedan statliga myndigheter publicerat information på webbsidor. Det är en diskussion som mer börjat att lyftas i dessa undervisningssammanhang. Att informationen gått förlorad skriver författaren kan bero på problem med servrar och lagring samt uppdaterade länkrutter och sidor. Det innebär att misstro inte alltid är motiverad även då den väcks utifrån egna åsikter om den nuvarande administrationen. Vidare skriver författaren att sådan misstro givit skäl för bibliotekarierna att mer ingående förklara för studenter och lärare hur informationsstrukturer är uppbyggda online och statliga myndigheter tillhandahåller information på webbsidor. Gällande hur respondenterna förhåller sig till så kallade fake news i diskussioner vid undervisningstillfällen om information från nämnda källor menar flera av dessa att de uppvisar ett kritiskt förhållningssätt vid värdering av informationen. De förvissas sig om validitet samt för en diskussion kring auktoritet och bias. Gällande hur ofta respondenterna undervisar i särskilda ämnen framkom att undervisning om statistik och information från stat och myndigheter förekom alltid eller ofta hos 59 procent av respondenterna. Detta medan specifik undervisning om information från statliga myndigheter och stat kopplat till bias och auktoritet förekom aldrig eller sällan (54 procent respektive 46 procent). Kubas skriver att det visar på hur bibliotekarierna undervisar om särskilda format och resurser men mer sällan hur informationen kan utvärderas och hur tillförlitlig den är, även om det kvalitativa resultatet visade att detta blivit allt viktigare i respondenternas kontext.

2.7 Gymnasieskolor och informationssökning om politisk information

Smith (2016) har i artikeln *School libraries, political information and information literacy provision: findings from a Scottish study* studerat hur gymnasiebibliotekarier arbetar med och ser på informationsförsörjning till eleverna i politiska frågor. Detta är av relevans för denna studie då arbetet med politiska frågor är en central del av demokrati. Artikeln kan också användas för att belysa arbetet med dessa frågor och sätta de intervjuade skolbibliotekariernas utsagor i en större kontext. Smith (2016) skriver att det finns mycket forskning om folkbibliotek, folkbibliotekarier och hur de förser medborgarna med politisk information för att kunna göra ett informerat val. Vidare skriver författaren att hur detta arbete går till på skolbibliotek finns det mindre forskning om. Smith (2016) har genom en enkätstudie undersökt hur skolbibliotekarier försåg gymnasieeleverna med information inför två politiska event: folkomröstningen om Skottlands självständighet år 2014 och Storbritanniens parlamentsval år 2015. Smith (2016) har studerat vilken information eleverna sökte efter, vilka källor eleverna använde sig av för att få fram denna information och hur skolbibliotekarierna såg på det.

Även de problem skolbibliotekarierna stötte på i arbetet med att förse eleverna med information diskuteras i artikeln. De tillfrågades svar visar på att de resurser skolbiblioteket har för att förse eleverna med information om politiska frågor och medborgarskap är främst tillgång till datorer och internet, böcker i ämnet, tidskrifter och dagstidningar. En minoritet av skolbibliotekarierna svarade att skolan erbjöd någon form av utbildning i medborgarskap och politiska frågor. På frågan om huruvida diskussioner och utbildning av politiska frågor är ett sätt att stärka elevernas informationskompetens gick skolbibliotekarierna meningar isär. Resultat visade på att 64 procent var positiva till att utbildningen i informationskompetens har en politisk dimension, och 34 procent negativa. De svårigheter skolbibliotekarierna stötte på i arbetet med att förse eleverna med information var bland annat avsaknaden av litteratur anpassad efter elevernas ålder, och att skolbibliotekarierna själva inte kände att de hade tillräcklig kunskap på området. Vissa skolbibliotekarier såg det som ett arbete för lärarna då tid och pengar inte räckte till, och att det i skolan inte fanns en kultur som uppmuntrade det. I politiska dokument var det brist på skrivningar om vilken typ av information skolbiblioteken ska bistå med som ytterligare försvårade arbetet. Smith (2016) beskriver också att flera av studiens deltagare berättade om olika praktiska projekt de gjort på temat politik, exempelvis har de på flera av skolorna haft "mock-elections". Det innebär att skolan har ett eget politiskt val, politiska debatter och andra event kopplade till parlamentsvalet och folkomröstningen om självständighet.

2.8 Konklusion

Litteraturen som presenterats i detta kapitel består av olika typer av dokument. Två av artiklarna, Byrne (2004) och Miller (2018), är normativa, argumenterande artiklar vilka är peer reviewed. Emerald publishing (u.å.b) skriver att de publicerar argumenterande artiklar som presenterar författarens stånd- och synpunkter i ett aktuellt ämne samt bidrar till den vetenskapliga litteraturen. Vidare skriver de att argumenterande artiklar måste representera en akademisk diskurs baserad på tidigare forskning och ska inte inkludera ny forskning och data (Emerald publishing, u.å.b). Artikeln skriven av Byrne (2004) från tidskriften Library Management publiceras av Emerald Publishing (u.å.a). Artikeln av Miller (2018) inkluderades för att få ett till perspektiv från en arbetande skolbibliotekarie. Då Byrne är B&I-forskare och Miller är arbetande bibliotekarie med en utbildning i pedagogik samt att båda de presenterade artiklarna är peer reviewed kan dessa artiklarna bedömas som lämpliga för föreliggande studie. Artikeln skriven av Smith (2016) presenterar en deskriptiv, empirisk studie som också är peer reviewed, likaså Kubas (2019). IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek har inkluderats med bedömningen att IFLA är en internationell intresseorganisation för biblioteks-och informationsförmedlande verksamheter. Att IFLA är en intresseorganisation, vilket innebär att de försöker påverka opinionen och beslutsfattare ("Intresseorganisation", u.å) är viktigt att ha i åtanke. Samtidigt är detta manifest en hjälp för verksamma bibliotekarier och ej ett manifest skrivet med syftet att påverka de som fattar beslut. Manifestet innehåller således riktlinjer kring vad IFLA anser skolbiblioteksverksamheter ska arbeta mot. I manifestets inledning beskrivs också hur arbetet med att ta fram riktlinjerna gått till. Det har skett genom diskussioner i seminarieform på konferenser och online. Ledamöter från IFLA:s skolbibliotekskommitté, styrelsen för en internationell skolbiblioteksgrupp och andra

verksamma inom skolbibliotek på ett internationellt plan samt representanter för ursprungsfolk har deltagit i arbetet. Med bakgrund i detta har manifestet bedömts som en relevant och tillförlitlig källa. Gärdéns (2017) rapport från Kungliga biblioteket har som syfte att skapa en kunskapsöversikt över det som finns skrivet om skolbiblioteket. Materialet som ligger till grund för rapporten består således av all forskning och andra undersökningar av skolbibliotek som publicerats mellan år 2010 och 2015. Rapporten är inte peer reviewed utan riktar sig i första hand till dem som arbetar med att ta fram en nationell biblioteksstrategi. Thomas rapport, som är utgiven av Svensk biblioteksforening är inte heller peer reviewed. Syftet med rapporten är att lyfta frågan om tillgång till skolbibliotek hos bland annat regeringen och hos skolans huvudmän (Thomas, 2013).

3. Teori

I detta kapitel presenteras de teoretiska begrepp som är av relevans för studien. Då demokratibegreppet är brett och kan inrymma många dimensioner gjordes en avgränsning i teori till demokrati kopplat till utbildning och yttrandefrihet, samt till begreppen deliberativ demokrati och upplyst förståelse.

3.1 Demokrati

Petersson (2009) tar upp det faktum att demokrati inte bara är ett begrepp med många olika dimensioner utan att dess historia också kommer från en mängd olika källor med olika former av demokrati, alltifrån antikens Rom till amerikanska revolutionen. Detta leder till ytterligare svårigheter att definiera demokratibegreppet. Det går inte att begränsa demokrati till endast en idé, utan det bygger på många olika idéer med olika ursprung. Petersson (2009) gör dock ett försök att ta upp vissa väsentliga delar av begreppet, exempelvis skriver han om de tre kraven som kan ställas på ett samhälle för att det ska anses vara demokratiskt. Dessa krav är att: 1. medborgarna inkluderas i beslutsfattande, 2. att det finns en rättsstat med offentliga organ och rättsprocesser som fungerar på ett korrekt sätt och 3. att staten har handlingskraft som innebär att det finns myndigheter som praktiskt kan genomföra fattade beslut.

Ekman et al., (2014) beskriver att mycket av det som skrivits inom demokratiseringsforskningen har en alltför snäv definition av demokrati genom att enbart definiera demokrati som en stat som har fria val med jämna mellanrum. Författarna skriver vidare att det finns länder som har fria val men som saknar många av de andra fenomen som kännetecknar en demokrati. Detta visar på problemen med att försöka reducera demokratibegreppet till en precis definition, då förloras många av de dimensioner som demokratibegreppet också innefattar.

Ekman et al. (2014) skriver vidare att när en stat genomgått en demokratiseringsprocess och blivit en demokrati är inte arbetet över utan det krävs hela tiden ett aktivt arbete med att bevara demokratin, det är en ständig process utan slut. Författarna tar också upp det faktum att det svåra för en stat är inte att övergå till en demokratisk styrning, svårigheten ligger i att konsolidera demokratin. Det innebär att demokratin får fäste och går att utföra i praktiken samt att demokratin är någonting som lever kvar i samhället under en lång tid. I denna process spelar statens medborgare en betydande roll. Om inte medborgarna tar till sig och accepterar de demokratiska idéerna kan idéerna inte leva vidare i samhället (Ekman et al., 2014). Forskning som studerat hur det kommer sig att demokrati är ett styrelseskick som i vissa länder får fäste och i andra inte visar på att ett lands ekonomiska utveckling och modernisering är centralt för att demokratin ska kunna få fäste. Nära besläktat med ett lands ekonomi är också utbildning. Forskning visar på att i moderniserade länder finns det goda möjligheter till utbildning och det i sin tur har en positiv påverkan på landets ekonomi. Utbildade medborgare har också kunskaper att själva kunna resonera och diskutera kring påståenden och händelser, någonting som gör det svårare för politisk extremism att få fäste i samhället (Ekman et al., 2014). Petersson

(2009) tar också upp det faktum att utbildade medborgare är en viktig faktor i en välfungerande demokrati. Petersson beskriver också att de mer utbildade medborgarna är de som i störst utsträckning involverar sig i politiska frågor.

Ett begrepp som ofta återkommer i diskussioner om demokrati är frihet (Petersson, 2009). Petersson (2009) beskriver att fri åsiktsbildning är en grundläggande rättighet i Sverige och att mycket av den svenska demokratin bygger på det. Yttrandefriheten kan delas in i tre principer: sanning, autonomi och demokrati. Sanningsprincipen innebär att kunskapen främjas av yttrandefrihet, då människor lär sig och genererar ny kunskap genom prövningar, samtal och diskussioner med varandra. Autonomiprincipen betyder att också individen främjas av yttrandefrihet, det ger individer möjligheter att utvecklas på det sätt som de själva vill. Individer ska också ges möjlighet till bildning, och att vara toleranta mot personer med andra åsikter. Demokratiprincipen innebär att samhället är öppet, kännetecknas av offentlighet, informationsfrihet och fria dialoger i samhället. Författaren skriver vidare att om demokrati accepteras som styrelsesätt måste också yttrandefriheten accepteras och följas (Petersson, 2009).

Trots alla dimensioner av demokrati finns det ingen konsensus av vad det faktiskt innebär, Ekman et al., (2014) citerar statsvetaren Robert Dahl som uttrycker det på följande sätt:

Democracy has been discussed off and on for about twenty-five hundred years, enough time to provide a tidy set of ideas about democracy on which everyone, or nearly everyone, could agree. For better or for worse, this is not the case.

(Ekman, et al, 2014, s.223).

I denna uppsats läggs fokus på de delar av demokrati som anknyter till yttrande- och informationsfrihet, samt individens möjligheter att utbildas, utvecklas och delta i olika demokratiska processer.

3.2 Deliberativ demokrati

Klas Roth, professor i pedagogik och Rune Premfors, professor i statsvetenskap (2004), skriver att Sveriges styrelseskick beskrivs som en ”deltagardemokrati med deliberativa kvaliteter” (Premfors & Roth, 2004, s.7.). Vidare skriver författarna att ordet deliberation betyder övervägning, överläggning och att rådslå. I Sverige översätts begreppet även till diskussionsdemokrati och samtalsdemokrati. Deliberativ demokrati är en idé som grundas i jämlika samhällsmedborgares öppna diskussion kring demokratisk samexistens samt att det offentligt beslutsfattandets rationalitet och legitimitet stärks genom deliberation (Premfors & Roth, 2004).

Demokratiska procedurer bör enligt filosofen och sociologen Jürgen Habermas utgöras av folket som en oberoende kollektivt lagstiftande makt, där lagar produceras genom deliberativa samtal och kollektivt grundade beslut (Roth, 2003). Deliberativa samtal möjliggör även för individer att demokratiskt och gemensamt överväga och diskutera

valen, menar Habermas. Kommunikativ frihet förekommer då två personer har en önskan att förstå varandra kring en fråga och kan förvänta sig att båda tar ställning till ömsesidiga giltighetskrav i ståndpunkter. Habermas menar även att demokratiska rättigheter kopplas till den rätt individer har att undersöka och granska diverse anspråk på giltighet, i alla frågor som berör dem (Roth, 2003).

Habermas demokratiteori innefattar att den individuella- och den kollektiva autonomi är lika grundläggande skriver Eva Erman, professor i statsvetenskap (2004). Den liberala modellen framhäver individuellas rättigheter medan den republikanska framhäver det kollektiva självbestämmandet (Erman, 2004). De individuella rättigheterna kan inte tas i bruk såvida människor inte själva samtidigt tar del av en gemensam kollektiv autonomi där analys av intressen och berättiganden kan göras tillsammans. Habermas betonar att rätten till den individuella autonomi enbart kan säkras genom en aktiv praktisk kollektiv autonomi (Erman, 2004). Habermas demokratiteori vilar således på kommunikativ makt, medborgare stiftar lagar för sig själva genom formandet av åsikter och viljor (Erman, 2004).

Viss kritik som riktas mot deliberativ demokrati behandlar huruvida deltagarcentrerade demokratimodeller fungerar i praktiken, tillika kunskap och utbildning skriver Jouni Reinikainen, doktor i statsvetenskap, och Magnus Reitberger, forskare i statsvetenskap (2004). Nationalekonomen Joseph Schumpeter hävdar att den typiske medborgaren är oinsatt i samhällsfrågor, och hävdar även att dessa är för inkompetenta eller för ointresserade för att agera rationellt i politik, och att den klassiska demokratidoktrinen överskattar medborgarnas förmågor. Schumpeter föreslår istället att medborgarnas deltagande ska vara minimalt, då allmänvilja och förnuftsresonemang inte alls förekommer, utan istället en generell opinion ur ett ändlöst virrvarr av inflytanden, handlingar, reaktioner och önskemål i den ”demokratiska processen”. Schumpeter hävdar att det istället bör vara experter som driver politiken, och att medborgare enbart ska rösta fram dessa personer i återkommande och regelbundna val (Reinikainen & Reitberger, 2004).

3.3 Deliberativ demokrati i skolan

Barnkonventionen har blivit svensk lag (Sveriges Riksdag, 2018). Artikel 12 uttrycker ”Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad” (Unicef, u.å). I *Skollagen* (2010:800) framhävs liknande formulering kring barnens rätt att ha inflytande över utbildningen och att vara informerade kring frågor som berör dem.

Roth (2003) skriver att skolorna idag är mångkulturella och att eleverna har olika förståelse, uppfattningar och intressen. Den demokratiska kompetensen hos dessa elever kan stärkas genom att delta i deliberativa samtal. Dessa samtal ökar elevernas förmåga till att argumentera, underbygga omdömen och att lyssna till varandras åsikter. De får även ökad förmåga i att kritiskt granska och undersöka diverse anspråk på giltighet samt ge skäl för det bättre argumentet (Roth, 2003). Barnens rätt att vara delaktiga i

deliberativa samtal stödjer även förståelsen kring olika kunskaper och värden, samt väcker insikter i hur bland annat mellanmännsliga relationer kommer till uttryck, förändras och bibehålls i olika gemenskaper. Vidare skriver författaren att deliberativa samtal ger utrymme för eleverna att undersöka och reflektera över utbildningen samt lärandemål. Genom detta kan eleverna visa en förståelse över dessa eller lyfta eventuella frågor och problem (Roth, 2003).

3.4 Upplyst förståelse

Statsvetaren Robert Dahl (1999) beskriver upplyst förståelse som ett av kriterierna för att en process ska kunna klassas som demokratisk. Upplyst förståelse är enligt Dahl (1999) när alla medborgare har samma möjligheter att bilda sig en åsikt i frågor som rör deras intressen på ett eller annat sätt. Medborgarna ska också vara så pass upplysta att de kan se till de eventuella konsekvenser, både för de egna och andras del, som de beslut de tar leder till (Dahl, 1999). Petersson (2009) tar också upp begreppet upplyst förståelse. Han beskriver det som att möjligheter till fri åsiktsbildning och samtal är centralt i begreppet. Petersson (2009) beskriver att idéerna om ett samhälle med obehindrat tänkande befolkning är någonting som har funnits lika länge som demokratin själv. I takt med mediernas utveckling har också kritiken mot begreppet ökat. Kritiker hävdar att i dagens samhälle, med alla de olika informationskanaler som finns, fattar ledare beslut med bristande informationsunderlag. Det kan således inte heller förväntas att en nations medborgare ska ta del av all information i en viss fråga. Detta anser kritikerna är ett hot mot demokratin då det möjliggör propaganda. Även kritik mot massmedia finns. Filosofen Karl Popper riktade stark kritik mot televisionen och menade att det fanns en möjlighet att genom utbildande program få en upplyst befolkning men att televisionen mest sänder program av dålig kvalitet (Petersson, 2009). Samtidigt finns det en motrörelse som menar att dagens massmedier har lett till att medborgarna har fler informationskällor och på så sätt blivit mer källkritiska. Motrörelsen menar också att dagens massmedia är ett verktyg för att uppnå upplyst förståelse, då medborgarnas källor till information i första hand är radio, television och tidskrifter (Petersson, 2009). Vad Karl Popper hade sagt om dagens stora informationsflöden och tillgång till internet är svårt att uttala sig om. Det har hänt en hel del med tillgången till information sedan Peterssons bok gavs ut. Internetstiftelsen ger varje år ut en rapport om svenska folkets internetvanor och den senaste rapporten *Svenskarna och internet 2019*, (2019) visar på att 98 procent av Sveriges befolkning nu har tillgång till internet. Rapporten pekar också på att 96 procent av befolkningen googlar när den vill veta någonting och 78 procent av dem som studerar använder Google dagligen. Vidare beskrivs hur gränserna mellan olika medier, såsom radio, tv och tidningar håller på att suddas ut. Idag tittas det på tv, film och lyssnas på musik via internet. Även läsandet av dagstidningar har minskat till förmån för konsumtion av nyheter via sociala medier (Internetstiftelsen, 2019).

Studier som uttryckligen gör kopplingar mellan begreppet upplyst förståelse och skolbibliotek är svåra att finna. Trots det finns det flera dimensioner av begreppet som går att koppla till skolbibliotek och dess uppdrag. Skolbiblioteket ska ge alla elever möjligheter till att kunna värdera och använda information (IFLA, 2015). I Läroplanen

för gymnasieskolan (Skolverket, u.å) står det: ”Eleverna ska också kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig.” Det är i sin tur en förutsättning för upplyst förståelse och där kan skolbibliotekarien i form av informationsexpert spela en avgörande roll.

Begreppen demokrati, fri åsiktsbildning, yttrandefriheten och dess principer, deliberativ demokrati samt upplyst förståelse som presenterats i detta kapitel kommer att användas för analysarbete, presentation av resultat och analys, diskussion samt slutsatser för att besvara studiens forskningsfrågor och uppnå studiens syfte.

4. Metod

Studiens frågeställningar kommer att undersökas genom intervjuer med skolbibliotekarier. Studiens empiri utgörs därmed av skolbibliotekariernas egna berättelser om hur de ser på demokrati i en skolbibliotekskontext och hur detta arbete utförs i praktiken. Skolbibliotekariernas utsagor kommer att kopplas till begreppet deliberativ demokrati. Det är ett begrepp det ofta skrivs om i en skolkontext, men då kopplat till undervisning och pedagogik och inte med kopplingar till hur skolbiblioteket och främst skolbibliotekarien kan arbeta med detta begrepp. Även de eventuella skillnader i bibliotekariernas olika utsagor om arbetet med demokrati kommer att studeras. Kopplingar till begreppet upplyst förståelse samt till tidigare presenterad forskning och litteratur bidrar till en djupare förankring av resultatet.

4.1 Studiens design

Studiens första steg var att parallellt läsa teorier och grundläggande texter om demokrati samt utforma en intervjuguide. Metodvalet semistrukturerade intervjuer baserades på dess lämplighet för att på ett djupare vis utvinna personliga erfarenheter och åsikter skriver Steinar Kvale, professor i pedagogisk psykologi, och Svend Brinkmann, professor i psykologi (2014). Efter att en intervjuguide konstruerats påbörjades arbetet med att finna respondenter, med hänsyn till studiens tidsbegränsningar fanns ej möjlighet att genomföra ett stort antal intervjuer. Kvale och Brinkmann (2014) beskriver att antalet respondenter ska bidra med tillräcklig empiri för studiens syfte. Vid ett för litet antal blir generaliseringar svåra, vid ett för stort antal finns det inte möjlighet att göra mer ingående tolkningar (Kvale & Brinkmann, 2014). Alan Bryman, professor i samhällsvetenskaplig forskning (2018) skriver att ett vanligt sätt att göra urval vid kvalitativ forskning är ett målinriktat urval. Målinriktad sökning efter skolbibliotekarier genomfördes via efterfrågningar med mail och i forum. Skolbibliotekarier med ett uttryckt intresse för demokratifrågor efterfrågades. Gästföreläsande skolbibliotekarier vid Högskolan i Borås, vilka talat om demokratifrågor kopplat till det egna arbetet, kontaktades personligen. För att utöka antalet respondenter skrevs anslag, vilket beskrev studiens syfte, i grupper, forum och skickades ut som mail i maillistor för skolbibliotekarier. Ur detta uppkom totalt fem respondenter vilka uttryckte ett intresse för deltagande i studien och vilka inkluderades och intervjuades. Det kan ha viss påverkan på studiens resultat i och med att dessa bibliotekarier har ett stort intresse för dessa frågor i sitt arbete. Om enbart skolbibliotekarier efterfrågats utan vidare specificeringar kunde resultatet ha blivit något annat. Dock bedömdes det som viktigt att intervjua respondenter som kunde bidra med mycket information och tankar om ämnet, för att så bra som möjligt kunna besvara studiens forskningsfrågor trots tidsbegränsningar och ett litet antal respondenter. Efter dessa fem intervjuer genomfördes bedömdes empirin som tillräcklig för att besvara studiens frågor och därmed genomfördes inga fler intervjuer. Urval gällande skoltyp, F-6, högstadium eller gymnasieskolor, var ej på förhand planerat. En naturlig avgränsning framkom av de intresserade skolbibliotekarierna vilka samtliga var verksamma på gymnasieskolor. Detta skapade en pragmatisk avgränsning.

4.2 Datainsamlingsmetod

Metoden för insamling av empiri i denna studie är således semistrukturerade intervjuer. Forskningsintervjuer möjliggör kunskapsinhämtning genom samtal, där respondenten delar med sig av erfarenheter, åsikter och känslor. Forskningsintervjuens syfte ligger i att söka förståelse i respondentens synvinkel och utveckla mening ur de delade erfarenheterna (Kvale & Brinkmann, 2014). Då studiens syfte är att utveckla en ökad förståelse kring skolbibliotekariernas arbets sätt kopplat till den uttalade demokratiska roll skolbiblioteksverksamhet innefattar, är semistrukturerade intervjuer den metod som bäst tjänar detta syfte. Genom att intervjua är förhoppningen att belysa och utforska skolbibliotekariens erfarenheter och arbetsmetoder tillsammans med en intervjuguide utformad med öppna frågor som ger utrymme för respondentens egna tankegångar. Intervjuerna ägde rum digitalt, dels för det geografiska avståndet till vissa av respondenterna men även med hänsyn till det nuvarande läget med Covid-19 och social distansering. I två av intervjuerna uppstod tekniska problem med Skype vilket ledde till att de två intervjuerna då genomfördes via telefon. Med Skypeintervjuer och telefonintervjuer blev det möjligt för intresserade skolbibliotekarier att delta trots större geografiska avstånd. Detta beskriver också Bryman (2011) som en av fördelarna med telefonintervjuer. Bryman (2011) tar också upp de nackdelar som finns med telefonintervjuer, bland annat att det inte går att se personens kroppsspråk, vilket var möjligt i Skypeintervjuerna. Bryman (2011) tar också upp forskning som jämfört telefonintervjuer med fysiska intervjuer och kommit fram till att det inte finns några större skillnader, med detta kunde telefonintervjuer genomföras utan rädsla för stora kvalitetsbrister. Bryman (2018) tar även upp en negativ aspekt med Skypeintervjuer vilket rör tekniska problem och eventuella avbrott i sändning och mottagning av ljud och bild. Detta uppstod vid enstaka tillfällen i samtliga Skypeintervjuer, dessa avbrott skrevs med i transkriberingen.

4.2.1 Intervjuguide

Inför intervjuerna skapades en intervjuguide (se Bilaga 1) innehållande frågor som ställdes till respondenterna. De inledande frågorna i guiden var mer specifika där information om arbetsplatsen efterfrågades, hur länge personen arbetat där samt tidigare arbetslivserfarenheter inom biblioteksverksamheter. Sedan ställdes en mer öppen fråga kring synen på demokrati inom skolbibliotekskontext där respondenten själv fick beskriva upplevelser och tankar. Intervjuguiden innehöll även frågor kring hur skolbibliotekarien arbetar med demokrati, eventuella samarbeten och elevernas inflytande och involvering. Intervjuguiden avslutas med frågor där respondenten själv fick beskriva huruvida det finns något som det önskas arbetas mer med gällande det demokratiska arbetet samt om demokratiarbetet är uttalat eller ej i den kontext de för närvarande arbetar inom. Intervjuguidens frågor under intervjutillfällena användes sedan som ett underlag, vid de tillfällen svar naturligt framkom ur respondentens utsagor behövdes inte frågor med samma syfte ställas ur intervjuguiden. Dessa mer spontana intervju procedurer kan, enligt Kvale och Brinkmann (2014), bidra till mer livliga och oväntade svar, det dynamiska mellanmänskliga samspelet främjar samtalet och kan bidra till kunskapsanspråket. Under intervjuerna eftersträvades ett dynamiskt

samspel där respondenten fick ta plats med egna berättelser och där intervjuguiden fungerade som ett tema att röra sig inom. Vid analysen av empirin framkom att fler frågor rörande biblioteksrummet kopplat till demokrati hade kunnat berika studiens resultat. En sådan sak hade kunna identifierats och åtgärdats om en pilotintervju genomförts.

4.3 Analysmetod

Analysmetoden som användes är en kombination av en induktiv och en deduktiv metod. Den insamlade empirin analyserades utifrån teman som hanterats i frågeställningarna. Under analysarbetet gjordes försök att inte begränsa analysen till dessa teman utan ha en öppenhet för att hitta andra teman i materialet. Sedan jämfördes skolbibliotekariernas olika utsagor för att identifiera eventuella skillnader i empirin. Efter det kopplades iakttagelserna i den analyserade empirin till studiens teorier, begrepp och tidigare forskning.

Intervjuerna ljudinspelades med hjälp av dator och smartphones, på detta sätt kunde fokus ligga på själva samtalet utan att några anteckningar behövde göras samtidigt. Ljudinspelningarna transkriberades sedan, Kvale och Brinkmann (2014) förklarar att transkribering innebär ett transformerande från en form till en annan, i detta fall ändrades det muntliga till skriftlig form. Utskriften av de inspelade intervjuerna gjordes utan ord som ”mm”, ”ehm” och liknande ord, utskriften innehåller inte heller skratt eller pauser mellan respondentens uttalanden. Intervjuerna var mellan 20 till 45 minuter långa och utskrifterna har med allt från när samtalet påbörjades med initial hälsning till när samtalet avslutades med avslutningsfraser. Att intervjuerna transkriberades i sin helhet var ändamålsenligt då flera frågor från nästan samtliga respondenter framkom efter ställda frågor som påbörjade en ny diskussion vilket gav upphov till fler intressanta svar och reflektioner från respondenterna. Vid transkriberingarna upptäcktes också uttalanden som hade kunnat vidareutvecklas genom att be respondenterna berätta mer om sina resonemang eller förtydliga. Hade det rört sig om en större studie med mer tid kunde dessa respondenter ha kontaktats igen, men för denna studie fanns inte resurser till det.

Vid presentationen av resultatet med citat från respondenterna har vissa citat förkortats och sammansatts med hjälp av hakparenteser. De uteblivna styckena var enbart överflödiga och innehöll mest upprepningar eller saker som gjorde citaten mer svårförståeliga i text. För att tydliggöra skolbibliotekariernas utsagor gjordes också en uppdelning mellan professionen och verksamheten, det vill säga skolbibliotekarierna och skolbiblioteken. Denna uppdelning gjordes även i studiens forskningsfrågor.

Vidare analyserades den insamlade empirin genom en tematisk indelning utifrån forskningsfrågorna. En tematisk analys kan då genomföras i enlighet med forskningens fokus (Bryman, 2018). Den tematiska indelningen för denna studie och empiri är utifrån ställda forskningsfrågor. Analysen av empirin utfördes genom en färgkodning av frågorna i transkriberingarna. Varje forskningsfråga tilldelades en färg och i

transkriberingen där det fanns ett svar som gick att koppla till en viss fråga färgades det textstycket i motsvarande färg. En matris används för att skapa en överskådlig bild av empirin kopplat till teman. Bryman (2018) benämner denna strategi som hjälp för analys av kvalitativ data för ett framework. Studiens framework innehåller på ena ledden respondenterna och på andra ledden forskningsfrågorna vilket skapar ett överskådligt rutnät eller index. Identifierade nyckelord och förkortningar ur varje respondents utsagor som kopplas till forskningsfrågorna förs in i skapad framework. Nyckelord och förkortningar hämtas ur de beskrivningar som respondenterna uttalat på ett sätt som ligger nära respondenternas egna språk, andelen citat begränsades i skapad framework för att texten i cellerna inte ska bli för omfattande (Bryman, 2018).

Vid bedömning av samhällsvetenskaplig forskning används ofta begreppen validitet och reliabilitet (Bryman, 2011). En studies reliabilitet avgör tillförlitligheten hos mätningarna och validitet är en bedömning av hurvida en studies indikatorer mäter det de säger sig mäta (Bryman, 2011). Bryman (2011) beskriver validitet och reliabilitet som någonting främst kvantitativa forskare intresserar sig för då de ofta förknippas med mätning på olika sätt. Bryman (2011) ger istället förslag på alternativa sätt att bedöma kvalitativ forskning. Ett förslag är att istället prata om en studies tillförlitlighet och äkthet. Tillförlitligheten kan delas in i fyra delar: trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och i vilken utsträckning studien kan bekräftas. Trovärdigheten är när forskningens resultat är trovärdig för de den berör, i detta fall skolbibliotekarierna. Detta kan säkerställas genom att kontakta studiens deltagare igen och be dem bekräfta studiens resultat. Att låta deltagarna för denna studie bekräfta studiens resultat är inte möjligt med hänsyn till tidsaspekten. För att istället säkerställa studiens trovärdighet används i så stor utsträckning som möjligt respondenternas egna utsagor i form av citat. Överförbarhet är i vilken utsträckning en studie kan appliceras på en annan kontext. En studies överförbarhet går att bedöma genom en djupare och mer ingående empiri, vilket denna studie ämnar att uppnå. Pålitligheten eftersträvas i denna studie genom att tydligt beskriva alla de steg, val och avgränsningar som gjorts. Den sista delen av en studies tillförlitlighet är i vilken grad den kan bekräftas. Det säkerställs genom att forskaren inte låter sina egna personliga åsikter eller tro påverka utförandet av en studie. Detta kan vara av högsta intresse när en studie behandlar politiska frågor på ett eller annat sätt. Ett opartiskt arbetssätt och förhållningssätt har aspirerats genomgående under studiens gång. I de alternativ Bryman (2011) ger till validitet och reliabilitet ska en studie också bedömas utifrån sin äkthet. Det innebär att en studie ska ge en rättvis bild av det som undersökts, att de som deltagit bättre kan förstå sin omvärld, sin situation och ha möjligheter att förändra detta (Bryman, 2011). För att uppnå transparens av studien och i synnerhet resultatet används många citat från deltagarna själva.

4.4 Forskningsetiska överväganden

När forskaren tar hjälp av utomstående individer i sin forskning, för att exempelvis studera hur en specifik grupp ser på en viss sak finns det vissa etiska principer som måste följas för att forskningen ska vara etiskt korrekt. Dessa principer är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002). Informationskravet innebär att studiens deltagare ska

informerar om forskningen och dess syfte (Vetenskapsrådet, 2002). Detta skedde i ett tidigt stadium av föreliggande studie, redan när den initiala kontakten togs med potentiella deltagare informerades de om studiens syfte och mål. Detta för att skolbibliotekarierna så tidigt som möjligt i processen skulle kunna fatta välgrundade beslut om huruvida de ville delta i studien eller ej. Innan intervjuerna genomfördes skrev alla informanterna på en samtyckesblankett, där deltagarna gick med på att de när som helst kan avsluta sin medverkan i studien samt att den insamlade empirin publicerades under konfidentialitet och behandlades i linje med Dataskyddsförordningen (GDPR). Genom denna samtyckesblankett sågs det till att även samtyckeskravet var uppfyllt. Konfidentialitetskravet är att alla de uppgifter som samlas in i forskningssyfte ska sparas så att obehöriga ej har tillgång till dem. Konfidentialitetskravet innebär också att deltagarna ska vara icke spårbara i presentationen av forskningen och ingen utomstående ska kunna identifiera dem (Vetenskapsrådet, 2002). Detta gjordes genom att benämna respondenterna med siffror istället för att skriva ut deras namn och använda hen för att vara könsneutrala. I de fall respondenterna pratat om namngivna projekt som skulle kunna användas för att identifiera dem har en beskrivning av projektet gjorts istället. Det sista kravet är nyttjandekravet, som går ut på att empirin som samlas in inte får användas i annat syfte än för det ändamålet det samlades in och som deltagaren har gett sitt samtycke till (Vetenskapsrådet, 2002). Studiens insamlade empiri kommer inte att användas i något annat syfte än till denna studie.

Vetenskapsrådet (2018) skriver om skillnaderna mellan forskningsetik och forskarens etik. Forskningsetik är att säkerställa att de individer som deltar i forskningen behandlas på ett etiskt korrekt sätt. Forskarens etik är hur forskaren själv förhåller sig till sin studie. Vetenskapsrådet (2018) tar upp fyra punkter inom forskarens etik: tillförlitlighet, ärlighet, respekt och ansvar. För att säkerställa studiens tillförlitlighet och ärlighet har ett arbete med transparens och kvalitet varit genomgående i hela studien, genom att tydligt redogöra för tillvägagångssätt vid insamling och analys av empiri. I den mån det är möjligt har också respekt för omvärlden och ett ansvar under hela studiens gång eftersträvat, bland annat med hänsyn till social distansering vilken råder på grund av corona epidemin. I de fall tekniken krånglade valdes snabbt att ta det via telefon istället, för att inte ta upp för mycket av respondenternas tid.

5. Resultat och analys

I denna del kommer forskningsfrågorna att besvaras utifrån den insamlade empirin, till hjälp för analysen kommer också de tidigare beskrivna teorierna och begreppen användas för att belysa och förankra frågorna samt resultat. I presentationen av resultatet används många citat från respondenterna, detta för att göra texten mer levande och peka på bibliotekariernas egna utsagor.

5.1 Presentation av respondenterna

Respondent 1 (R1) har arbetat på skolbibliotek sedan 2004, förutom under en tid på ett år då hen arbetade på ett forskningsbibliotek. Hen arbetar sedan 2014 på nuvarande gymnasieskola med 2 600 elever. Hen arbetar tillsammans med två andra bibliotekarier, en biblioteksassistent och en person med ansvar för läromedel.

Respondent 2 (R2) har tidigare arbetat två år på forskningsbibliotek, två år som IKT-pedagog och började arbeta på denna skola år 2011. Gymnasieskolan hen arbetar på nu har 900 elever. Respondenten har en kollega som är sjukskriven och denna kollega arbetar endast 25 procent.

Respondent 3 (R3) har tidigare arbetat som vikarie i cirka 10 år på olika folkbibliotek och har arbetat på nuvarande skolbibliotek sedan 2011, skolan har cirka 1500 elever. Hen arbetar tillsammans med en skolbibliotekarie och en biblioteksassistent.

Respondent 4 (R4) har arbetat innan som högstadielärare i svenska, engelska och historia, har arbetat som utbildad bibliotekarie i 20 år på samma skolbibliotek i en skola med 1300 elever. Respondenten arbetar tillsammans med en kollega.

Respondent 5 (R5) arbetade tidigare på olika folkbibliotek och filialer med bland annat uppsökande verksamhet och har arbetat på detta skolbibliotek sedan 2016. Gymnasieskolan hen arbetar på har 1 200 elever. Hen arbetar tillsammans med en kollega.

5.2 Skolbibliotekariernas definition av demokrati

Utifrån forskningsfrågan *Hur definierar skolbibliotekarier arbetet med demokrati och sin demokratiska roll?* är ändamålet att skapa en förståelse kring skolbibliotekariernas egna upplevelser av sitt demokratiska arbete, dess syfte och sin roll som skolbibliotekarie i demokratiarbetet.

Att alla elever och klasser får samma tillgång till skolans resurser och likvärdig undervisning från skolbiblioteket är enligt R1 en central del av demokratiarbetet i en skolbibliotekskontext. R1 berättar att detta arbete sker i samarbete med skolans lärare och skolbiblioteket och skolbibliotekarierna är endast en liten del i den större

verksamhet som är skolan. R2 för ett liknande resonemang, hen betonar vikten av rättvisa och ser det som en central del av skolbibliotekets arbete med demokrati. Hen betonar också vikten av att som skolbibliotekarie kunna nå alla elever på ett rättvist sätt och dela med sig av sin kunskap på ett lika sätt till alla skolans elever.

R2 beskriver demokrati och arbetet med demokrati som ett sätt att se till att eleverna blir samhällsmedborgare och ett sätt att lära dem hur de kan påverka samhället de lever i. Detta arbete ger alla elever möjligheter att på lika villkor utveckla sina åsikter och sin kunskap, någonting Dahl (1999) pekar på är en central del i upplyst förståelse. R2 betonar också arbetet med värdegrundsfrågor och att det i grund och botten är upp till individen att ta ansvar för och sätta sig in i, och lära sig om demokratiska frågor. Habermas betonar hur individens frihet i politiska frågor är en förutsättning för att kollektivet ska kunna fatta och genomföra gemensamma beslut (Roth, 2003). Då krävs också att individer tar sitt ansvar och sätter sig in i dessa frågor.

För R3 innebär demokrati i skolbibliotek detta:

Det kan vara så mycket saker. Dels tänker jag när funderade lite på det här att det handlar ju om ett rättvisetänk, tänker jag. Att demokrati kan handla om att jag når alla elever på ett rättvist sätt, med min kunskap och det som jag vill att dom, som bibliotek ska kunna ge.

R4 tycker att skolbibliotek som fenomen kan ses som demokrati:

Jag tycker att skolbibliotek i princip är demokrati, jag tänker att skolbiblioteket som fenomen har en 100 procentig potential att verkligen stå för. Ja, nu har jag inte slagit upp någon formell definition på demokrati som jag har framför mig nu, men jag tänker mig att skolbiblioteket kan liksom vara verkstad för det.

R4:s tankar om skolbibliotekets potential som en verkstad för demokrati trots en avsaknad av en formell definition ger ett stort utrymme för vidare analys. Detta kan visa på att skolbiblioteket enligt R4:s utsagor är en plats där eleverna kan bilda sig egna åsikter genom att ta del av bestånd, både det fysiska och digitala. Det kan i sin tur leda till en upplyst förståelse då alla elever har samma möjligheter till detta (Dahl, 1999). I skolbiblioteket kan också dialoger ske, både eleverna emellan och mellan elever och personal. Dessa dialoger kan ge uttryck för elevernas möjligheter till yttrandefrihet och är ett sätt för dem att skapa ett möte där resonemang kan testas och på så sätt förkroppsligas den deliberativa demokratin (Jfr Roth, 2003).

R4 för ett resonemang om att det är viktigt att vuxna som arbetar med unga människor och som får lön av skattemedel står för och arbetar i enlighet med demokratiska värderingar, de ska inte ha antidemokratiska tankar eller arbetssätt. Hen säger detta om demokrati i sin arbetsroll:

Det är som ett lod, ja det är som ett sorts lod som ligger väldigt tungt. Det handlar om en kompass, en ryggrad som ligger väldigt, som jag tycker att det är väldigt viktigt för oss som är vuxna i en sådan här miljö att vi ska stå för de värderingarna.

Vilka specifika demokratiska värderingar R4 syftar till här framkommer inte ur intervjun, förvisso kan övergripande demokratiska principer som yttrandefrihet och lika rättigheter, vilka råder i Sverige, härledas ur denna kontext (Petersson, 2009). R4 berättar vidare att demokratin är någonting som måste erövrats av varje generation. Ekman et al. (2014) för också denna typ av resonemang då de beskriver att en nations medborgare måste acceptera demokrati som styrelsesätt för att demokratin ska kunna få fäste.

R5 definierar demokrati i en skolbibliotekskontext på följande sätt:

Ja, det är naturligtvis ett väldigt vitt begrepp men om man skulle försöka smalna av det lite så handlar det ju ändå om att tillgodose besökarnas behov av information och tillgång till information, som absolut centralt. Det finns många olika sätt att göra det på, men just tillgången till information, värderingen av information, det ser jag som en oerhört central aspekt av det.

R5 uttrycker själv svårigheten i att definiera begreppet demokrati, som också Petersson (2009) tar upp, men gör istället ett försök att ta ut väsentliga delar ur begreppet för att på så sätt lättare kunna omsätta ett abstrakt begrepp till praktisk handling.

5.3 Arbetet med demokrati och demokratifrågor

Forskningsfrågan *Hur arbetar skolbibliotekarier med demokrati och demokratifrågor?* ämnar att besvara hur skolbibliotekarier praktiskt utför arbetet kopplat till demokrati och demokratifrågor inom sin verksamhet.

Resultatet av intervjuerna visar hur arbetet med demokratifrågor bedrivs av skolbibliotekarierna. R1 berättar att skolbibliotekarierna på skolbiblioteket, där hen arbetar, inte arbetar utefter en egen agenda utan att skolbibliotekarierna hela tiden ska stödja övriga skolans verksamhet. Hen säger:

Vi säkerställer att alla elever får samma, samma tillgång till skolans resurser, till dom digitala resurserna och dom analoga, och vi är ute och undervisar enligt den här planen så att alla klasser får samma för att det ska vara likvärdighet. Och allt detta gör vi i samarbete med lärarna, och hela skolan syftar ju till att elever ska kunna ta del av det demokratiska samhället, så att vi är en kugge i det [...] Vi är en kugge i det här maskineriet som, som ska fostra demokratiska medborgare som vill delta i samhällslivet.

Det resonemang R1 för kring att skolan ska fostra demokratiska medborgare har liknande ansats som Peterssons (2009) resonemang kring hur utbildning har en viss inverkan på hur involverade individer är i politiska frågor. Skolbiblioteken är en del av skolan och utbildningen, skolbibliotekarierna kan genom sitt understödjande arbete till lärare och elever bidra till en bättre utbildning, vilket Petersson (2009) menar kan främja ett intresse för samhällslivet och politik. R1 menar att hela skolan syftar till att eleverna ska ta del av det demokratiska samhället, och skolbibliotek och skolbibliotekarier kan hjälpa till i det arbetet.

R2 och R4 berättar att deras arbete med demokrati är någonting som finns i allt de arbetar med. R2 säger:

Jag tror att det genomsyrar allt och att vi har den, de har det i ryggen vad gäller lagar och styrdokument så, att vi har det som står i läroplanen och vi har det som står i bibliotekslagen. Så jag tror inte det är någonting vi har skrivit ut tydligt i vår, vi har en aktivitetsplan för varje år, vad det är vi ska göra och fokusera på och där tror jag inte vi har skrivit ut, utan det tar vi liksom för givet.

R4 har en liknande syn på demokratiarbetet, hen berättar att:

Jag är väldigt bottnad i de demokratiska värderingarna, asså i mitt system så att säga, det är inget jag, nu ska jag tänka på demokrati en stund eller så utan jag är väldigt bottnad i de värderingarna och jag tänker att det handlar väldigt mycket om ett vardagsarbete.

Denna uppfattning, att demokratin genomsyrar verksamheten och vardagsarbetet, kan ses som ett kontinuerligt arbete med yttrandefriheten och demokratiprincipen, vilken Petersson (2009) beskriver som öppna kanaler i samhället gällande informationsfrihet och fria dialoger.

R2 berättar att när hen är ute i olika klasser och håller föreläsningar i exempelvis källkritik kommer de ofta in på olika demokratiska frågor. Detta genom att de då diskuterar saker som huruvida en källa är tendensiös eller ej och vad det kan få för konsekvenser om eleverna skapar sig åsikter om någonting genom att bara ta del av källor med en viss tendens. R2 berättar vidare att det är lättare att få till samarbeten med lärarna i informationskompetens än i det läsfrämjande arbetet. Hen säger: ”Jag tror att det kanske finns ett större, vad ska man säga, en större respekt för MIK-området, att man inser att det här är viktiga samhällskunskaper och sådär, medborgarkunskaper”. R2:s resonemang kring medie- och informationskunnighet (MIK), och dess relevans för åsiktsbildning kan kopplas till Petersson (2009). Petersson (2009) beskriver hur kritiker menar att massmedias inflytande över informationskanaler kan ha en negativ inverkan på upplyst förståelse, både gällande samhällsledare och samhällsmedborgare. Petersson (2009) beskriver vidare att motrörelsen till dessa kritiker menar att ökade

informationsflöden leder till att allmänheten blir mer källkritiska. Detta redogör också R2:s utsaga för, att när informationen ökar, ökar också vikten av att kunna värdera källorna och inte bygga sina åsikter på felaktiga eller tendentiösa källor.

Även för R3 är undervisning i informationssökning ett demokratiskt arbete och uttrycker: "att lära ut källkritik och sökkritik och expansionsökning, att det är också en demokratifråga egentligen, att kunna hitta, veta hur man hittar bra information, [vad] som inte är, det tänker jag också på." För att uppnå detta säger R3:

Så är det ju ofta så att det handlar om att man har bra samarbete med vissa lärare och så, och då når man kanske vissa program eller vissa klasser mycket mer än andra och sådär. Och det är en fråga som jag alltid bär med mig, hur ska jag nå ut till alla på ett rättvist sätt? Det tycker jag är en demokratifråga.

R3:s resonemang kring att nå ut till alla elever på ett rättvist sätt med undervisning i informationssökning som ett demokratiarbete kan länkas till den praktiska kollektiva autonomi. Habermas demokratiteori betonar att en gemensam analys av intressen, frågor och berättiganden med deliberativa samtal kring dessa är en förutsättning för individuella rättigheter (Erman, 2004). Genom att nå ut till alla klasser och lära ut källkritik och sökkritik och ha gemensamma diskussioner kring ämnena stärks både det kollektiva och individuella demokratiska intresset. För att arbeta demokratiskt behövs även att samtliga klasser ska ges denna möjlighet för att kunna möjliggöra individuella elevers rättigheter till undervisning i informationskompetens.

R4 ser bemötande som en viktig del i arbetet med demokrati, både bemötande gentemot elever och lärare för att på så sätt vara en stöttepelare i deras vardagliga arbete och hjälpa dem att genomföra sina uppgifter. Detta kan fungera som en grund för elevernas möjligheter till upplyst förståelse (Dahl, 1999) och fri åsiktsbildning (Petersson, 2009). Eleverna kan under sin skolgång kan få hjälp med informationsinhämtning samt kunskap i tillvägagångssätt för att sedan i vuxenlivet klara det på egen hand. Att R4 kopplar bemötande till sitt demokratiska arbete kan innebära att hen högt värderar betydelsen av att bemöta alla elever på ett likvärdigt vis oavsett etnicitet, kön, religion eller politiska åskådningar. Ett mångsidigt bestånd är också viktigt enligt R4: "Så stor variation på det som möjligt för att man ska kunna öppna upp så mycket samtal som möjligt med alla de här olika individerna".

R5 berättar hur de har arbetat praktiskt med olika politiska frågor:

Så har vi jobbat väldigt mycket med EU-valet nu när det var och då har vi anordnat politikfika i mediateken, bjudit in politiker från alla partierna som har kommit och fått prata och ha diskussioner med eleverna. Det har varit jättespännande.

Detta ger eleverna möjligheter till deliberativa samtal, där de tillsammans med politiker kan diskutera olika sakfrågor och på så sätt kan eleverna skapa sig en egen bild av vilka politiska frågor som finns på dagordningen och vad de själva har för åsikter i dessa frågor. Dessa samtal ger också eleverna en möjlighet att argumentera för sina åsikter, någonting som Roth (2003) beskriver som centralt för deliberativ demokrati i skolan. Här kan också sanningsprincipen göras gällande, då den också innefattar skapandet av ny kunskap genom samtal och diskussioner (Petersson, 2009). Ett sådant arbete gällande politik och politiska diskussioner kan förvisso bedrivas av skolverksamheten i sig. Att R5:s arbete med detta äger rum i mediateket där betygsättning inte sker, kan erbjuda andra möjligheter för eleverna.

R5 ser även boksamtal som en form av demokratiskt arbete och ett sätt att skapa dialog med eleverna. Hen förklarar att eleverna får möjlighet att lära sig demokratiska rättigheter och skyldigheter samt får ta del av andra perspektiv. Hen berättar:

Nu inför nästa termin så har jag ett dedikerat samarbete med en lärare på IM-programmet. Så just introduktionsprogrammet och det är då många som har bristande språkkunskaper och bristande erfarenheter av Sverige om man säger så och hur demokratin, hur våra lagar och regler ser ut och så. Vilka demokratiska rättigheter och skyldigheter de har här så att, det tycker jag är riktigt roligt och det är specifikt med en målgrupp som vi ju ska prioritera och vi prioriterar den genom att köpa in böcker och så vidare. För att stimulera läsning och därigenom få in den biten. Men här får vi just fram boksamtalet som en vidare, vidare dialog, vi skapar förståelse och det är, jag är en stor vän av att ha boksamtal. Det kan man ha på många olika sätt och med många olika perspektiv.

R3 ser också bokcirklar som en del av det demokratiska arbetet och berättar:

Sen hade vi ju en sån HBTQ-grupp [...] den har tyvärr inte levt kvar, men det var ju också ett praktiskt sätt att jobba med det. [...] Nu har vi bokcirkel som också blir lite så, för att det är ju, nu är det bara tjejer med i våran bokcirkel. Men pratar ju om livet och skolan, olika saker där också.

Bokcirklar och grupper kan ses som ett uttryck för deliberativa samtal genom att väcka insikter kring bemötande, värden och mellanmänniska relationer, något Roth (2003) beskriver som en del i och syftet med deliberativa samtal. R5s tankar om boksamtal som ett sätt för eleverna, och framförallt för de nyanlända eleverna, att ta del av olika perspektiv samt demokratiska processer genom dialog kan också ses som deliberativa samtal. Dessa samtal kan fungera som en språngbräda för eleverna att senare diskutera och bilda sig egna åsikter i specifika sakfrågor. Bokcirklar kan även främja utveckling av de individuella förmågorna att uttrycka åsikter och resonemang genom att erbjuda ett tryggt forum för detta i en miljö där allas åsikter är lika värda utan krav på prestation.

R3, R4 och R5 arbetar på skolor där de har så kallade FN-rollspel, där eleverna får spela delegater och debattera med andra elever i olika politiska frågor. I förarbetet till dessa rollspel, då eleverna ska läsa in sig på det land och den sakfråga de representerar involveras skolbibliotekarierna på R4:s och R5:s skolor. R3 nämner endast att skolan är just en FN-skola men gör inga vidare kopplingar mellan demokratiarbetet och FN-rollspelen. R4 berättar hur hen samarbetar med den ansvarige läraren och hjälper till att ta fram relevanta artiklar till eleverna. R5 håller i handledningar i informationssökning inför dessa FN-rollspel. Dessa rollspel kan vara ett sätt för eleverna att få upp ögonen för politiska frågor och demokrati, någonting som kan leda till att också framtidens vuxna ser det positiva med detta styrelseskick (Ekman et al., 2014). Skolbibliotekarierna arbetar också med stöd och undervisning i informationssökning och kompetenser utan koppling till just FN-rollspelen som del av skolverksamheten. Detta visar på att samarbete med lärare sker utan koppling till demokrati eller andra särskilda teman.

R5 redogör för en poesifestival de anordnat på skolan, där eleverna fått möjlighet att skriva olika typer av dikter med temat FN:s 17 globala mål och sedan läsa upp dikterna på denna poesifestival, kopplingen till demokrati beskrivs såhär:

Ja, det är läsfrämjande men det är ju också ett demokratiprojekt i allra högsta grad. Bara att få möjligheten för en elev att skriva och uttrycka sig, utifrån deras egna förutsättningar, och vi har ju också gjort det på flera olika språk, vilket har varit intressant.

R5:s tankar kring elevernas kreativa möjlighet att skriva och uttrycka sig som ett demokratiprojekt är samstämmigt med Petersson (2009) resonemang kring yttrandefrihet som en grundläggande rättighet i Sverige. Vidare kan autonomiprincipen göras gällande i denna kontext, där individen har möjlighet till individuell utveckling samt sträva efter tolerans för andra individers åsikter (Petersson, 2009).

R5 beskriver också deras arbete med Legimus som en form av demokratiarbete. Legimus är en tjänst som Myndigheten för tillgängliga medier tillhandahåller där individer med läsnedsättning kan låna talböcker eller punktskriftsböcker via tjänsten Legimus (Legimus, 2020). Detta arbete kan ses som en förutsättning för större frihet för de elever som behöver den typen av extra stöd och resurser. Petersson (2009) beskriver frihet och fri åsiktsbildning som en central del av demokrati vilket kan möjliggöras för elever med särskilda behov genom tjänsten Legimus.

5.4 Skolbibliotekens roll i demokratiarbetet

Forskningsfrågan *Hur beskriver skolbibliotekarierna skolbibliotekens roll i demokratiarbetet?* belyser skolbibliotekets demokratiska roll, med fokus på lokalen i sig och dess funktioner utifrån respondenternas utsagor.

R1 säger att då skolan i stort vilar på en demokratisk grund för det automatiskt med sig att också skolbiblioteket gör det i och med skolbibliotekets understödjande roll till

skolan och undervisningen. R1 berättar att skolbiblioteket också är en form av lokal där eleverna kan studera och ha grupparbeten. R1 betonar vikten av att eleverna i skolan har tillgång till en lugn plats att studera på:

Sen håller vi strikt på, eftersom skolbiblioteket är för elevernas målpuffyllelse, det är en plats för studier så tillåter inte vi att dom spelar kort här eller att dom fikar här, utan vi värnar om dom elever som behöver en lugn plats. Vi har många elever som inte kan sitta och plugga hemma eller som har svårt att sitta och plugga hemma, för att dom är trångbodda eller har småsyskon som dom behöver passa när dom kommer hem från skolan.

Hen för också ett resonemang om att detta kanske inte är demokrati på så sätt att eleverna får vara med och bestämma eller utforma biblioteksrummet utan att det är en annan sorts demokrati, som R1 benämner som "överordnad, och det är att det här är en skola, en plats för studier, vi är inget folkbibliotek". Då utbildning är en central del i ett lands ekonomi, någonting som också påverkar etablerandet av demokrati i ett land (Ekman et al., 2014) är det viktigt att alla elever ges möjligheten att på bästa sätt genomföra sina studier, där kan biblioteksrummet enligt R1:s utsaga spela en viktig roll.

R3 säger detta om biblioteksrummet: "Att eleverna kan hitta en mötesplats med olika grupperingar, det är bibliotekets regi och det är en väldigt bra grej egentligen." R3 menar som R1 att det är viktigt att biblioteksrummet tyst och lugnt:

Att det ska vara lugn och ro i biblioteket. Att man kan sitta där och plugga och sådär [...] är jätteviktig, [...] säg att man är utanför och inte har nån så och ska man kunna komma dit och sitta där i lugn och ro. Då är man skyddad där så, då kan ingenting ont hända, det låter ju jättelöjligt men det känns viktigt så här.

R3:s syn på biblioteksrummet som en frizon och mötesplats kan ha betydelse för hur eleverna kan ta vara på autonomiprincipen för individuell utveckling (Jfr Petersson, 2009). Genom att läsa och söka information har eleverna möjlighet att utveckla individuella intressen. R3:s resonemang kring vikten av lugn och ro för skolarbete och tillvaro i skolbiblioteksrummet kan relateras till allas rätt att göra bruk av autonomiprincipen, och i förlängningen lika möjlighet till bildning (Jfr Petersson, 2009), oavsett social status i skolmiljön.

R3 värnar om biblioteksrummet, att det ska vara en plats där alla elever känner sig välkomna och trygga. Detta är också starkt knutet till hens roll som skolbibliotekarie. Hen förklarar: "Att jag finns där och liksom har koll och är en snäll person, jag ser mig inte som en, att jag vaktar eleverna, att jag liksom vaktar det rummet att det ska finnas om man är mobbad". R3 och R5 betonar båda vikten av att i sina roller som bibliotekarie vara vuxna på skolan som inte betygsätter eller bedömer eleverna. R3

menar att personal som inte betygsätter eleverna är en resurs som skolbiblioteket kan erbjuda som inte övriga skolan kan. R5 säger:

Och det är inte ovanligt att vissa elever, som då specifikt, som behöver, inte så mycket hjälp, men dom behöver att, som behöver någon bredvid sig som inte är betygsättare, om ni förstår vad jag menar, som inte bedömer utan som är där.

Skolbibliotekarier som icke betygsättande vuxna i skolan kan ge utrymme för att tillsammans med eleverna ha deliberativa samtal (Jfr Roth, 2003). Samtalen kan då vara mer avslappnade och ge eleverna en större möjlighet att testa sig fram, att pröva sina argument och lyssna till varandras åsikter i en miljö utan bedömning av deras prestationer.

R2 talar ingenting om biblioteksrummet kopplat till skolbibliotekets demokratiska uppdrag utan kopplar istället det demokratiska arbetet till det som sker i klassrummen i samarbete med lärarna och övriga skolan. R2 säger detta: ”Det kanske inte är jättemycket, vad ska man säga moment eller aktivitet utöver det som sker i klassrummen”.

R3 menar att skolbiblioteket är en resurs som erbjuder det som övriga skolan inte kan. R3 berättar att hen arbetar mycket med bibliotekslokalen för att eleverna ska känna sig välkomna, trygga och representerade i beståndet:

Att det ska finnas, att biblioteket ska vara tillgängligt för alla [...] och liksom olika typer av platser och så i biblioteket. Sen kan det ju också på något sätt ska synas med skyltning och så där, att man tänker på att det ska finnas, alla ska känna igen sig, och vilja hitta något att läsa [...] att det är viktigt hur vi visar upp biblioteket, tycker jag.

Yttrandefrihet och autonomiprincipen kan göras gällande även här (Petersson, 2009). R3:s strävan efter att biblioteket ska erbjuda något för alla elever kan visa på hur skolbiblioteket kan främja individuell utveckling. Den individuella utvecklingen ser Petersson (2009) som ett uttryck för demokrati och yttrandefrihet. Genom att utveckla och stödja formuleringen av egna åsikter, kunskapsinhämtning om egna intressen och att uttrycka personlighet och individualitet kan skolbiblioteket vara en resurs som främjar demokrati genom att bistå med information och ett mångsidigt bestånd.

R4 ser biblioteket som en verkstad för demokrati, men förklarar att skolbibliotek idag är någonting som ofta inte når sin fulla potential då skolans ledning och personal har bristande kunskaper om dess verksamhet. På frågan vad det innebär att ett skolbibliotek når sin fulla potential hävdar R4 att detta är kontextbaserat, ett skolbibliotek på en lågstadieskola och på en högskoleförberedande gymnasieskola har väldigt olika behov att tillgodose. R4 såg precis som R1 att skolbiblioteket är en del av en större verksamhet, skolan, och att skolbiblioteket ska hjälpa eleverna med att exempelvis

skapa så högkvalitativa arbeten som möjligt. R4:s och R1:s resonemang kring skolbiblioteket som en del av den större verksamheten, kan visa på idén att utbildade samhällsmedborgare är en viktig del i en välfungerande demokrati (Ekman et al., 2014) och att skolbibliotekets främsta demokratiska roll är att främja utbildningen i sig.

R3 och R4 betonar båda den roll biblioteksrummet kan ha för skolbibliotekets demokratiarbete. R4 berättar om deras tysta läsesal på följande sätt:

För mig är det ett statement för demokrati, att vi som är vuxna här vi jobbar för att skapa så högkvalitativa platser för enskilt läsande och tänkande och arbetande för unga människor. För mig är det en så stark byggsten i en demokrati att människor ska få ta sina egna frågor och tankar och på allvar och få plats. Det ska finnas självklara platser där man ska kunna tänka och liksom ifred för tar man med sig en, får man möjlighet till det, [...] då tror jag att man kan utveckla en mycket tydligare röst för att sen delta i ett demokratiskt samtal.

R4:s tankar om biblioteksrummets betydelse för demokrati kan ses som ett sätt att arbeta för elevernas förutsättningar att uppnå upplyst förståelse genom att erbjudas en lugn plats för reflektion och lärande. Petersson (2009) beskriver att mer utbildade individer är ofta de som sätter sig in i olika politiska frågor. Genom att eleverna ges möjligheten att läsa in sig på olika ämnen kan de också bilda sig egna åsikter, en förutsättning för deliberativa samtal (Roth, 2003). Den tysta läsesalen kan också ses som ett uttryck för autonomiprincipen (Petersson, 2009), det ger eleverna möjligheter till individuell utveckling utifrån sina egna förutsättningar. R4 förklarar vidare att den tysta läsesalen var ingenting eleverna själva efterfrågade då de inte kunde föreställa sig det, men efter att det infördes är den välanvänd och uppskattat av eleverna.

Samtliga respondenter berättar att elevernas förslag på böcker köps in i princip alltid. R4 menar att skolbiblioteket är beroende av dessa förslag för att hålla hög kvalitet på beståndet:

För att 300 av våra tonåringar byts ut varje år och 300 nya kommer och det är en enorm potential i de 300 unga människorna när det gäller för oss att liksom se, vad läser, hur tänker, hur agerar tonåringar. Så att det, det är också liksom som en del av ett vardagsarbete liksom på det sättet.

Elevernas möjlighet att påverka bokinköp kan ses som ett uttryck för yttrandefrihet (Petersson, 2009) och deliberativ demokrati (Roth, 2003), samt rätten att uttrycka sin mening och ha inflytande i skolan (Unicef, u.å. ; *Skollagen*, 2010:800), det kan även främja elevernas upplysta förståelse (Dahl, 1999).

R1 och R3 berättar att skyltning och utställningar ofta förekommer i skolbiblioteken för att uppmärksamma särskilda dagar så som källkritikensdag och förintelsens minnesdag. R3 säger:

Vi försöker använda den tiden till att synas och att visa vad vi har för bestånd i just dom ämnena och sådär, då står vi ofta ute i korridorerna, pratar med elever och sådär. Det kanske ju va att man har någon speciell tävling eller att man lockar dit dom med godis, så kan man prata med nån lite mer, visar upp.

Genom att uppmärksamma särskilda händelser och dagar med utställningar och skyltning i biblioteksrummet kan yttrandefrihetens sanningsprincip komma till uttryck, vilket Petersson (2009) skriver främjar kunskap genom provningar, samtal och diskussioner.

På frågan om skolbibliotekets demokratiska ansvar och arbete säger R5 detta: ”det är ju en av våra tre kärnuppgifter att jobba med, bildning, kultur och demokrati”. R5 talar inte specifikt om skolbibliotekets fysiska lokaler och den roll de kan spela i det demokratiska arbetet. Däremot berättar hen att många av de projekt som skolbibliotek anordnat, både poesifestivalen och politikfikat tog plats i bibliotekets lokaler. Det visar på att skolbiblioteket kan användas som en arena för demokratiskt och politiskt arbete. R5 beskriver också att de har valt att kalla sitt skolbibliotek för ”mediateket”, detta för att komma bort från ”biblio”, det vill säga böcker och istället visa på alla de olika medier biblioteket erbjuder, exempelvis Legimus för de elever som har behov av det, samt olika databaser med mera.

5.5 Skillnader i demokratiarbetet

Med hjälp av forskningsfrågan *Vilka skillnader finns det i hur olika skolbibliotekarier beskriver sitt arbete med demokrati och hur ser dessa skillnader ut?* summeras resultatet och belyser eventuella skillnader i det demokratiska arbete som framkommer ur skolbibliotekariernas utsagor.

Den största skillnaden i demokratiarbetet som går att utröna ur respondenternas utsagor är huruvida de upplever att skolbiblioteksverksamheten är integrerad i övriga skolverksamheten eller ej. R1 och R4 berättar att de inte arbetar med egna projekt eller efter egen agenda. De förklarar att skolbiblioteken de arbetar på har som huvuduppgift att stötta och hjälpa elever och lärare att utföra ett så bra arbete som möjligt. Detta till skillnad från R2, R3 och R5 som till viss del samarbetar med övriga skolan, men som också berättar om egna projekt de genomför i skolbiblioteksverksamheten.

R1 menar dock att den fulla integreringen i skolverksamheten i sig inte hindrar skolbiblioteket från att ha egen verksamhet utan menar att det är en resursfråga; ”dom flesta skolbibliotek är så lågbemannade så hur skulle biblioteken ha egen verksamhet?”. Bristande resurser är återkommande i samtliga intervjuer av skolbibliotekarierna. Antalet elever på skolorna där respondenterna arbetar varierar, vilket kan ha en inverkan på hur skolbibliotekarierna verkar för demokrati.

R2 påtalar vidare att demokrati genomsyrar hela verksamheten och hur styrdokument samt lagar införlivar detta, även R4 förklarar att demokrati finns med i allt hen gör. R2 beskriver vidare hur demokratifrågor kommer upp i undervisningssammanhang genom diskussioner kring källor. Detta är ett resonemang ingen annan respondent för utan de pekar mer på att undervisningen i sig förkroppsligar demokrati, genom att undervisning i informationskompetens får eleverna att lära sig värdera källor och fatta välgrundade beslut, ett måste i ett demokratiskt samhälle (Jfr Petersson, 2009). Ett liknande resonemang förs av R3 och R5, som båda menar att boksamtal kan fungera som en form av demokratiska samtal.

Det finns många skillnader i respondenternas utsagor och hur de arbetar med demokrati. Vissa fenomen tar endast en respondent upp. Exempelvis R3 berättar att hen upplever vissa svårigheter i att nå ut till alla elever och ser detta som ett hinder för det demokratiska arbetet. Ur R3:s utsagor framhålls skolbiblioteket som en resurs som erbjuder vad övriga skolan inte har möjlighet till och ser arbetet med att få eleverna att känna sig välkomna till skolbiblioteket och speglade i beståndet som en del av det demokratiska arbetet. R3 för också ett utförligt resonemang om bibliotekets lokaler och vikten av att eleverna känner sig trygga där och inte övervakade av hen som bibliotekarie, denna funktion av biblioteksrummet tar ingen annan respondent upp. Medan R4 berättar att hen ser skolbiblioteket som en verkstad för demokrati, och arbetar för att skolbiblioteket ska nå sin fulla potential. Detta är en idé hen är ensam om att ha bland studiens respondenter. Slutligen är det R5 som säger att skolbiblioteksverksamheten bedriver projekt som hen kopplar till det demokratiska arbetet såsom politikfika, poesifestival och arbetet med FN-rollspelen. R5 beskriver även boksamtal som en viktig del av det demokratiska arbetet.

Dessa skillnader samt resultatet från samtliga forskningsfrågor kommer att diskuteras vidare i nästkommande kapitel.

6. Diskussion

I detta kapitel kommer analyserat resultat att diskuteras tillsammans med tidigare forskning, teoretiska begrepp och litteratur för att vidare förankra och belysa studiens resultat.

6.1 Skolbibliotekariernas definition av demokrati

Flera av de intervjuade skolbibliotekarierna menade att rättvisa och alla elevers lika möjlighet till utbildning och deltagande i demokratiska frågor är en central del i deras arbete med demokrati. De gav exempel med alltifrån tyst läsesal till boksamtal och dialoger med vuxna. I IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek står det också att alla elever ska ha samma tillgång till information och att alla individer har samma rättigheter till kunskap. En invändning där kan vara att även om alla elever ges denna möjlighet är det ingen garanti att alla tar tillvara på den möjligheten. Ligger ansvaret då på skolbibliotek och övriga skolan eller är det individens ansvar? Autonomiprincipen innebär att det är upp till individen att utvecklas på det sätt de själva vill (Petersson, 2009). Innefattar autonomiprincipen då också de som väljer att stå helt utanför det demokratiska samhället och väljer att inte delta i demokratiska processer, är det också ett val som kan motiveras med hänvisning till autonomiprincipen? Då skolan är en plats där framtida vuxna utbildas kan detta motarbetas genom att se till att eleverna får upp ögonen för demokrati och politiska frågor och sätter sig in i dessa frågor. Att autonomiprincipen kan fungera som argument både för och emot att eleverna ska involvera sig i demokratiska frågor visar på en av autonomiprincipens stora fallgropar. Den är så pass bred att den kan fungera som argument för att underbygga och motivera individens rättigheter, men säger ingenting om individens skyldigheter, såsom att vara en delaktig samhällsmedborgare i demokratiska processer.

R4:s syn på skolbiblioteket som en verkstad för demokrati kan visa på hur skolbiblioteket kan användas för många typer av demokratiarbete. Peterssons (2009) skrivningar kring fri åsiktsbildning och yttrandefrihet knutet till demokrati kan appliceras på skolbiblioteksverksamhet där elever har möjlighet att ta del av beståndet och ta del av skolbibliotekens informationsförsörjande roll och få vidare hjälp från skolbibliotekarier. Skolbibliotek kan även vara till gagn för elevernas upplysta förståelse, vilket Dahl (1999) skriver kan vara en förutsättning för medvetna medborgare i ett demokratisk samhälle, genom informationsförsörjning. Vidare kan skolbiblioteken som tidigare nämnts fungera som en verkstad för demokrati även gällande deliberativ demokrati genom samtal och informationsförsörjning.

R1 diskuterar att skolbiblioteket är en verksamhet som kan hjälpa till att fostra eleverna för att de ska bli demokratiska medborgare och deltagare i samhällslivet. Detta skriver också IFLA (2015), i riktlinjerna för skolbibliotek, att det är en av skolbibliotekets kärnuppgifter. Dock ger R1 inte några exempel på hur detta arbete går till rent praktiskt. Detta är en genomgående tendens hos alla studiens respondenter, de har utförliga definitioner av och idéer om demokrati och hur de skulle vilja arbeta med det, men i

praktiken blir kopplingarna svaga och det är svårt att se tydliga, konkreta arbeten med just demokrati. Då demokratibegreppet är så pass brett och kan innefatta så mycket kan skolbibliotekarierna säga att nästan allting de gör är demokrati på ett eller annat sätt, utan att det går att se några konkreta kopplingar till just demokrati.

Svårigheterna respondenterna uttrycker i att forma en tydlig definition av demokrati kopplat till sitt arbete och roll, även gällande för skolbiblioteket i sig, kan visa på hur demokrati kan används på olika vis i olika kontext och på vidden i detta begrepp. Biblioteksverksamhet är stark förknippad med demokrati skriver Byrne (2004) och argumenterar för bibliotekens bidrag till intellektuell frihet, informationsfrihet och ett livslångt lärande. Byrne (2004) betonar även bibliotekens roll för att skydda dessa principer samt demokratiska värden liksom mänskliga rättigheter. Respondenterna berättar att demokratin genomsyrar verksamheten men har svårt att vidare definiera demokratiska inslag i arbetet utöver undervisning i informationskompetenser, boksamtal och bestånd, med undantag för enstaka projekt. Att respondenterna gör just dessa kopplingar till undervisning och arbetet med beståndet kan härröra ur bibliotekens traditionella demokratiska roll kring informationsfrihet och tillgång. Att vidare informera elever om eller ha diskussioner med elever kring demokrati och demokratiska frågor verkar inte ingå i skolbiblioteksverksamheten, utan demokrati uppkommer till stor del ur det traditionella arbetet med information och bestånd.

Skolbibliotekets och skolbibliotekariernas unika möjlighet att främja och verka för ”det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning” (*Bibliotekslagen*, SFS 2013:801) för elever i skolan har inga tydliga föreskrifter kring detta arbete. Utan sådana tydliga föreskrifter för skolbiblioteksverksamheten, förutom traditionella arbetsuppgifter så som information och bestånd, kan denna unika möjlighet gå förlorad. Ur intervjuerna framkommer flera synsätt på skolbibliotekets och skolbibliotekariernas roll för det demokratiska arbetet, från en fullt integrerad sådan till att vara en verkstad för demokrati och som en resurs. Detta visar att en stor autonomi hos en viss profession kan ge upphov till möjligheter men också begränsningar. Det skapar möjligheter att självständigt utforma arbetet men det leder till svårigheter i att skapa en gemensam praktik. Det leder också till svårigheter i att säkerställa att alla elever får tillgång till ett likvärdigt skolbibliotek. Respondenterna uttrycker positiva associationer med skolbibliotek och värdesätter dess demokratiska roll även då tydliga definitioner saknas. Detta kan bero på studiens urval och att alla respondenter har ett intresse och engagemang för dessa frågor. Begrepp som en ”rättvis” och ”jämlig” tillgång till skolbiblioteket framkommer som det viktigaste arbetet. En rättvis och jämlig tillgång till information och bestånd kan ge näring för att vidare utveckla särskilda intressen och främja åsikter och förnuftsresonemang hos eleverna. Roth (2003) uttrycker att deliberativa samtal kan utveckla demokratisk kompetens, och att samtalen i sig ökar förståelse. Även med en rättvis och jämlig tillgång till information för att underbygga egna omdömen kan de inte tas i uttryck och diskuteras med andra utan en plats där deliberativa samtal kan ske, och en vidare utveckling av elevernas demokratiska kompetens kan gå förlorad. Skolbiblioteken kan då fungera som en plats som till skillnad från klassrummen är någonting som är frivilligt för eleverna att besöka och där maktskillnader mellan elever och skolpersonal blir mindre då skolbibliotekarierna

ej sätter betyg. Det kan möjligtvis ge eleverna en större möjlighet att våga testa sina argument och ger kanske de deliberativa samtalen en annan form än i ett klassrum.

Respondenternas synsätt på skolbiblioteket som en verkstad och resurs framstår främst vara baserad på tillgången till information för att utveckla kunskap. Denna definition av skolbibliotekets demokratiarbete kan dock upplevas som något föråldrad. Idag har eleverna inte samma behov av tillgång till information då i stort sett alla söker efter information online (Internetstiftelsen, 2019), med hjälp av sina mobiltelefoner eller datorer. Då blir det kanske allt viktigare för skolbiblioteket att istället bidra med kunskap om hur informationen ska värderas och bedömas, inte arbetet med att förmedla själva informationen. Om skolbibliotekarierna fortsätter att betona sin informationsförsörjande roll finns en risk att skolbiblioteken upplevs som överflödiga, då en stor del av informationen idag kommer från internet (Internetstiftelsen, 2019). För att skolbibliotek ska fortsätta visa på sin relevans krävs en förskjutning i arbetet från den informationsförmedlande rollen till mer fokus på arbetet med informationsvärdering och användning av information. Skolbibliotekariernas utsagor pekar på att denna förskjutning har skett i praktiken, då alla skolbibliotekarier berättar att det praktiska arbetet består av källkritik och informationssökning, det vill säga en form av arbete med informationsvärdering, snarare än ett informationsförmedlande arbete. Denna förskjutning har dock inte skett i samma utsträckning när det kommer till hur skolbibliotekarierna definierar sitt arbete med demokrati.

Som inledningsvis nämnts i denna uppsats framkommer uppgifter ur Kungliga bibliotekets årliga statistik (u.å) att alla elever i Sverige inte har ett skolbibliotek att tillgå. I dessa fall kan det argumenteras för att elevernas jämlika och rättvisa tillgång till skolbibliotek helt förbigås, och det demokratiska arbetet inte uppfylls i något avseende i de fall skolbibliotek saknas. Ur studiens intervjuer och enligt Gärdén (2017) framkommer även svårigheter för skolbibliotekarier att nå ut till alla elever i de skolor de arbetar på. När lagar och förordningar inte följs och tydliga definitioner och riktlinjer för genomförande för det demokratiska arbetet på skolbibliotek saknas, är det möjligt de traditionella biblioteksuppgifterna utgör en betrodd grund. Då skolbibliotekarie är en profession med stor autonomi kan dessa grunder fungera som en stöttepelare i det vardagliga arbetet. Resursbristen som respondenterna uttrycker kan möjligen sätta stopp för skolbiblioteksverksamheten att utvecklas till något större, mer unikt än informationsförmedling, undervisning och tillgång till litteratur för det demokratiska arbetet. De deliberativa samtalen och förutsättningen för elevernas möjlighet att delta i en deliberativ demokrati kan förvisso stödjas av informationstillgång. Men likväl skulle skolbiblioteksverksamheten kunna ha en möjlighet att erbjuda ett unikt forum för eleverna att öva i samtal, utveckla förståelse av demokratiska värden och ifrågasätta giltighetsanspråk i en miljö utan betygsättande vuxna.

6.2 Arbetet med demokrati och demokratifrågor

Studiens resultat bekräftar att skolor arbetar med politiska frågor. Det är ingenting nytt i sig. Dock har studien försökt att anamma en ny vinkel på det, genom att undersöka hur skolbibliotekarier berättar att de arbetar med demokrati utifrån ett skolbiblioteksperspektiv.

Utifrån skolbibliotekariernas utsagor kommer det fram att de inte arbetar med demokratifrågor i sig, utan det är någonting som finns integrerat i allt de gör. Resultatet visar på att frågor och diskussioner ofta grundar sig i arbetet med läsfrämjande och informationskompetens. Exempelvis genom att föreläsningar i källkritik eller boksamtal ofta mynnar ut i demokratiska frågor.

Ett sätt som två av respondenterna arbetar med både informationskompetenser och politiska frågor är genom FN-rollspelen. Skolbibliotekarierna involveras för att hjälpa eleverna att söka fram information om det land och den sakfråga de ska representera. Detta påminner om arbetet Smith (2016) beskriver i sin artikel, hur elever med hjälp av att undersöka, söka efter och använda information om politiska frågor kan utveckla sin informationskompetens samt åsiktsbildning och att skolbibliotekarierna kan spela en viktig roll i det arbetet. FN-rollspelen kanske också ger de deltagande eleverna en möjlighet att prova på att debattera och diskutera politiska frågor på ett mer konkret plan. R5 beskriver också sitt arbete med politikfika inför EU-valet, också detta är ett sätt att med hjälp av politiska frågor och diskussioner utveckla elevernas informationskompetens och åsiktsbildning. Detta visar på att två av våra respondenter är positivt inställda till att eleverna utvecklar sin informationskompetens genom ett arbete med politiska frågor. I Smiths (2016) undersökning gick meningarna isär huruvida politik är någonting skolbibliotekarierna bör arbeta med för att eleverna ska förbättra sin informationskompetens. Att just skolbibliotekarierna involveras här kan ses som ett tecken på att skolbibliotekarierna kan bistå med mer och djupare kunskap när det kommer till informationssökning än vad lärarna kan. Det visar på att bibliotekarier med hjälp av sin professionella kompetens kan komplettera lärarna, på samma sätt som skolbiblioteket kompletterar övriga skolverksamheten.

När det kommer till undervisning i informationssökning, särskilt information kopplat till politiska frågor, finns anledning för skolbibliotekarier att förhålla sig neutrala men samtidigt kritiska mot informationen som undersöks. Kubas (2019) skriver att respondenterna i sin studie menar att misstron ökat gällande information från statliga myndigheter och stat efter presidentvalet 2016. Detta kan självfallet inte undantagslöst appliceras på en svenskt kontext gällande det politiska klimatet, förtroende för myndigheter och stat, inte heller vad gäller respondenterna i Kubas (2019) studie vilka är bibliotekarier på högskolor och universitet. Men det intressanta i Kubas studie rörande litteracitet av information från statliga myndigheter och hur detta kan undervisas i, gällande bland annat informationsstrukturer online, kan vara intressant för föreliggande studie. Som tidigare nämnt kan skolbibliotekarier bistå med kunskap i skolverksamheten som kan komplettera lärarnas. Visserligen är informationskunskap/informationsvetenskap ett ämne som möjligtvis främst förekommer i högre utbildning, dock kan det finnas ett värde i att undervisa i detta, om än på en lägre nivå, just för att på så vis möjligen minska ogrundad misstro mot stat och statliga myndigheter, samt i svensk kontext regeringen. Då alla elever i gymnasiet inte väljer att vidareutbilda sig kan det finnas ett värde i att lära ut källkritik och informationskompetens, samt informationsstruktur, av alla typer av källor och information, även från statliga myndigheter och regering. Som det nämns i Kubas (2019) artikel kan bibliotekarierna genom ett neutralt och kritiskt förhållningssätt undervisa i litteracitet om denna typ av

information. Med detta menas att bibliotekarien inte låter sina egna politiska värderingar påverka undervisningen och eleverna. Saklig granskning och diskussion gällande validitet, auktoritet och bias efterfrågas mer i Kubas studie, om detta även gäller gymnasiebibliotekarier i svensk kontext finns inte möjlighet för denna uppsats att svara på. Förvisso är det möjligt att det i andra skolämnen förekommer liknande diskussioner om statliga myndigheter och regering. Skolbibliotekarien kan dock ha möjlighet att bistå med ett informationskritiskt perspektiv samt föra en ålders- och nivåanpassad diskussion kring informationsstrukturer.

Vidare pekar samtliga respondenters utsagor på att de kopplar samman undervisning i informationskompetenser med det demokratiska arbetet inom skolbiblioteksverksamheten. Stora informationsflöden online utgör en utmaning för ungdomar idag gällande källkritik och informationssökning, vilket Miller (2018) förklarar kan sprida okunskap och falsk information. Det kan vara så att undervisning i informationskompetenser ger eleverna en möjlighet att granska källor och se huruvida informationen tjänar ett visst syfte, och i så fall kunna göra medvetna val kring informationens giltighet. Resonemanget kring att informationssökning numera är en medborgarskapsfråga samt som Miller (2018) trycker på en grundläggande demokratifråga, kan vidare länkas till den deliberativa demokratin. Habermas gör gällande individers rätt att granska och undersöka alla giltighetsanspråk i de frågor de berörs av, och ser detta som en demokratisk rättighet (Roth, 2003). Byrne (2004) för likartade argument kring individers rätt att vara informerade och ha förståelse för politiska handlingsplaner i ett demokratiskt samhälle tillika rätten att uttrycka egna åsikter. Denna rätt att uttrycka åsikter används flitigt online vilket åter för tillbaka resonemanget till Millers (2018) argument kring informationskompetens som en demokratifråga där undervisning i just informationskompetens hjälper individer att skilja på åsikter och fakta. Ur intervjuerna framkommer att en stor del av skolbibliotekariernas arbete går till undervisning och handledning i informationssökning och källkritik. Dock framkommer även en viss oro över att inte nå ut till alla elever. R3 och R5 uttrycker en bristande integrering i skolverksamheten där ett svagt samarbete med lärare utgör ett hinder för undervisning. Rektorns stöd till utveckling och integrering av skolbiblioteket är en förutsättning för det ska kunna uppnås (Gärdén, 2017) också IFLA:s manifest med riktlinjer för skolbiblioteket (2015) skriver att samarbeten med skolans lärare och ledning är viktigt. Gärdén (2017) beskriver resursbrist som ett hinder för skolbiblioteket, något samtliga respondenter uttrycker under intervjuerna. Underbemanningen kan möjligtvis vara en orsak till att skolbibliotekarier inte har tid att arbeta med demokratiska frågor inom skolbiblioteksverksamheten, annat än undervisning i informationskompetenser, i vissa av fallen. Ett helt integrerat skolbibliotek som fungerar som en ”kugge i maskineriet” har möjligtvis vissa nackdelar när detta sätts i kontext med personalbrist. Det kan eventuellt leda till att skolbiblioteksverksamheten går miste om vissa demokratiska värden. Ur intervjuerna framkommer undervisning i informationskompetenser som det primära arbetet med demokrati. Utöver det arbetet berättar dock några av respondenterna om egna projekt som de uppfattar som demokratiskt arbete, vilket kan ses som sekundära arbeten med demokrati. Sådana sekundära arbeten kan likväl ha stor betydelse för elevernas kännedom om demokratiska värden och möjligheter att utveckla

deliberativa kunskaper. Dessa deliberativa kunskaper kan innefatta elevernas möjligheter att bilda sig egna åsikter och sedan argumentera för dem.

Arbetet med MIK, informationskompetens och hjälpa eleverna att utveckla sitt kritiska tänkande beskriver IFLA (2015) som en central del i arbetet som skolbibliotekarie. Som skolbibliotekarie ska man hela tiden arbeta med att ge uttryck för IFLA:s kärnvärden (IFLA, 2015) och det uttrycker studiens deltagare att de gör. Flera av respondenterna betonar också vikten av att detta inte är ett arbete enbart för att eleverna ska klara sin skolgång utan det är viktiga medborgarkunskaper senare i livet, någonting även IFLA (2015) betonar. Samtidigt är det endast en respondent (R5) som uttryckligen säger att hen arbetar utefter IFLA:s manifest. Enligt de andra skolbibliotekariernas utsagor sker detta integrerat i arbetet utan vidare reflektion eller hänvisning till detta styrdokument. Det kan visa på att trots den stora autonomin som finns i skolbibliotekarieyrket, med få anställda och stora möjligheter att själv forma sitt bibliotek och sina arbetssätt, så påminner skolbibliotekariernas arbete mycket om varandras och det finns en form av gemensam praktik. Detta kan grundas i att skolbiblioteken har samma uppdrag, samma läroplaner och till stor del samma styrdokument att arbeta efter.

Smith (2016) skriver att en minoritet av skolorna de tillfrågade skolbibliotekarierna arbetade på erbjöd eleverna utbildning i medborgarskap och politiska frågor. Det går att ställa sig frågande till varför Smith (2016) valt att ställa denna fråga till just bibliotekarierna då den rör skolans verksamhet i stort. Samtidigt kan det ge uttryck för att artikelförfattaren har en syn på skolbiblioteket som en del av skolan och inte en fristående verksamhet. Det är en viktig faktor att i arbetet som skolbibliotekarie kunna nå ut med sin kompetens till övriga skolan. Utbildning i medborgarskap och politiska frågor sker enligt skolbibliotekariernas utsagor i liten utsträckning även på dessa skolor, även om FN-rollspelen kan ses som en form av utbildning i politiska frågor.

Viktigt att ha i åtanke är att eleverna i grundskolan samt de flesta gymnasieelever är omyndiga och har då inte rösträtt i allmänna val. I Sverige gäller även skolplikt, vilket betyder att barn och ungdomar måste gå i skolan från förskola till årskurs nio (*Skollag SFS 2010:300*). Detta faktum kan inte eleverna styra över eller påverka utan de tvingas förhålla sig till dessa beslut. För att eleverna lättare ska kunna ta till sig att en central del i en demokrati är att anpassa sig efter majoritetens beslut (Jfr Erman, 2004) kan deliberativa samtal användas. Genom dessa deliberativa samtal kan eleverna få ökad förståelse kring hur beslut fattas och som individer i form av samhällsmedborgare måste införliva.

Någonting som kan ifrågasättas är huruvida skolbiblioteken överhuvudtaget bör arbeta med demokrati. Om det nu finns sådana brister på resurser, som framkommer i flera av intervjuerna, är det inte viktigare att de fokuserar på arbetet med läsförmedling och informationskompetens? Någon kanske skulle invända att arbetet med demokrati är ett arbete för övriga skolan. Viktigt att då ha i åtanke är att skolbibliotek innefattas av *Bibliotekslagen* (SFS 2013:801) och där står det uttryckligen att skolbibliotek ska arbeta med demokrati. Som studiens resultat pekar på har också skolbibliotekarierna flertalet möjligheter att integrera demokratiarbetet i den befintliga verksamheten. R2 berättar hur

lektioner i informationssökning mynnar ut i demokratiska samtal och R5 kopplar boksamtal till demokrati. Det kan hända att inte alla ämneslärare har samma möjligheter att diskutera demokrati i sina respektive ämnen, exempelvis matematik. Det är också viktigt att ha i åtanke att bibliotekarier i form av sin profession är informationsexperter och kan därmed bidra med en annan kunskap än lärarnas, som får förmodas vara experter på det ämne de undervisar i.

6.3 Skolbibliotekens roll i demokratiarbetet

R4:s resonemang om att eleverna inte själva efterfrågat en tyst läsesal påminner om R1:s resonemang om att det inte alltid är bäst att låta eleverna vara med och bestämma i de beslut som rör skolbiblioteket. Som R4 själv säger vet eleverna inte alltid vad de behöver. Samtidigt är det möjligt att en större involvering av eleverna vid utformandet av biblioteksrummet kan ge bibliotekarierna idéer de inte kommit på själva och därmed finns det vissa fördelar med att involvera eleverna i mer än bara bokinköpen. Det är eleverna som i första hand praktiskt använder bibliotekslokalen och dess olika funktioner, de borde därmed ha en uppfattning om vad som fungerar bra, mindre bra eller om någonting saknas.

R3 uttryckte att hen finner det viktigt att elevernas intressen finns representerade i skolbibliotekets bestånd. I IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek uttrycks att en viktig faktor för elevernas läsförmåga och intresse för läsning är att skolbibliotekets bestånd representerar elevernas individuella intressen, och låter dem läsa vad de själva vill. IFLA (2015) skriver också att om eleverna får styra över sin egen läsning presterar de bättre i skolan. Detta arbetar skolbibliotekarierna med på så sätt att eleverna får komma med inköpsförslag och på så sätt kan de påverka beståndet och själva styra över vad de läser. Dessa förslag på bokinköp kan också göra att skolbibliotekarierna behöver ägna mindre tid åt att omvärldsbevaka bokutgivning och vad ungdomar idag läser. Det kan vara positivt då det ger skolbibliotekarierna mer tid till annat men samtidigt kan skolbibliotekarierna då gå miste om viktig information om den målgrupp de arbetar mot.

IFLA (2015) beskriver hur det är viktigt att skolbibliotekens lokaler erbjuder eleverna möjligheter till olika typer av studier, både platser för grupparbeten och för individuell läsning. Samtliga respondenter värdesätter skolbiblioteket som en öppen plats för alla elever att tillgå, en plats där de kan studera i lugn och ro. Att alla elever ska känna sig välkomna och trygga i skolbiblioteket är viktigt, och utformningen av sittplatser och tysta läsesalar är genomtänkta. R4:s resonemang kring skolbiblioteken som en grundsten i demokratin där individer har möjlighet att reflektera och lära sig framhävs även av Byrne (2004). Byrne (2004) framhäver och argumenterar även för värdet i bibliotekets möjlighet i att praktiskt förverkliga mänskliga rättigheter genom dess kunskapsförmedlande roll. Till detta kan även höra R3:s mening kring utsatta elevers och elever i utanförskaps rätt att få vara i skolbiblioteket utan att trakasseras. Byrne (2004) betonar allas lika värde utifrån demokrati och mänskliga rättigheter. Skolbiblioteket kan införliva dessa principer genom att just erbjuda en öppen, välkomnande och trygg lokal för alla elever. R3 berättar dock inget om att hen har fått

avvisa personer som betett sig illa från biblioteket. Om det skulle finnas vissa individer som stör arbetsron i biblioteket, är det då rätt att avvisa dem? Skolbiblioteket är trots allt till för alla elever och att då hindra vissa elever från att använda det kan ses som problematiskt. Å andra sidan om dessa individer får bete sig på ett oacceptabelt sätt utan konsekvenser kan biblioteksrummet istället bli en otrygg plats för utsatta elever. Därför är det viktigt att som vuxen ha auktoritet och visa på vilket beteende som är accepterat i biblioteket och ej, något R3 aktivt arbetar med.

Både R1 och R3 berättar om hur de skyltar och har utställningar inför olika temadagar, detta är ett arbete där också eleverna skulle kunna involveras, genom att de får hålla i och anordna egna utställningar. På så sätt skulle skolbiblioteket kunna fungera som en plats där eleverna kan uttrycka sina åsikter (Petersson, 2009) och öppna upp för dialoger, en grund för deliberativa samtal (Roth, 2003). Detta visar på hur skolbibliotekarierna har möjligheter att involvera eleverna men att möjligheten inte alltid utnyttjas.

6.4 Skillnader i demokratiarbetet

Den insamlade empirin visar på att alla studiens respondenter är insatta i och brinner för skolbibliotek och demokratiska frågor på ett eller annat sätt. Detta kan förklaras av att respondenter med ett intresse för dessa frågor efterfrågades till intervjuerna. Om istället fem slumpmässigt utvalda skolbibliotekarierna hade kontaktats och intervjuats kunde respondenternas intresse för demokratiska frågor haft en större variation. Detta bör tas i beaktande i studiens resultat. Trots att alla respondenter brinner för dess frågor kvarstår det faktum att det praktiska arbetet är så olika. Det visar på de slutsatser som Arne Næss drog i sin studie (Petersson, 2009), en majoritet av studiens deltagare var positivt inställda till demokrati, men hur det praktiska arbetet går till skiljer sig väldigt. Detta gäller också för de intervjuade skolbibliotekarierna.

I IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek betonas att riktlinjerna måste anpassas efter lokala förhållanden. Det är en möjlig förklaring till att demokratiarbetet skiljer sig så mellan studiens deltagare. Även om alla deltagare har den gemensamma nämnaren att de är gymnasiebibliotekarierna i Sverige, så verkar de i helt skilda kontexter när det kommer till budget, skolans storlek, det kommunala styret med mera. Även det faktum att skolbiblioteket ofta har en låg grad av styrning och bristande resurser (Gärdén, 2017), kombinerat med otydliga riktlinjer (Thomas, 2013) kan göra att demokratiarbetet ser så olika ut. Flera av respondenterna tar också upp det faktum att skolbibliotek har en låg grad av styrning och få anställda, och då blir verksamheten ofta beroende av de individer som jobbar på biblioteken. Risken med en personberoende verksamhet är att verksamheten utformas utifrån den personens hjärtefråga inom biblioteket. Detta kan vara en förklaring till att respondenternas utsagor om arbetet är olika, de brinner för olika frågor och gör då olika kopplingar mellan arbetet med dessa frågor och demokrati. Exempelvis R5 förespråkar boksamtal och ser det som ett arbete med demokrati, medan R3 ser lokalen som en viktig del av arbetet. Det finns möjligtvis också vissa fördelar med att skolbiblioteken har en låg grad av styrning och ofta utformas utifrån de

individer som arbetar där. Exempelvis möjliggör det en anpassning efter de behov som finns på skolan och det ger skolbibliotekarien i sin professionella yrkesroll en stor autonomi och en möjlighet att använda sina yrkeskunskaper på det sätt hen finner bäst lämpat.

Bristen på resurser är återkommande i flera av intervjuerna och kan leda till att skolbibliotekarierna inte har möjlighet att arbeta med allt det de vill. Flera av respondenterna uttrycker att de skulle vilja arbeta mer med demokratifrågor, men att resursbristen, och framförallt bristen på personal sätter stopp. Det gör att de måste göra prioriteringar och då fokuseras arbetet på det som lärarna efterfrågar. R1 berättar att skolbiblioteket inte har resurser för att driva en egen verksamhet och R2 berättar hur hen anpassar sina föreläsningar efter vad lärarna efterfrågar. I R2:s fall leder det till att det blir mer arbete med MIK än med läsning och läsförståelse. Detta kan visa på en viss problematik i relationen mellan skolan och skolbibliotek: skolbibliotekarierna säger att de är en del av den större verksamheten och bedriver inget eget arbete, samtidigt krävs det att bibliotekarier i form av sin profession som informationsexperter visar vad de kan bidra med som inte övriga skolan kan. I de fall skolbibliotekarierna endast följer order från lärare och ledning finns en risk att skolbiblioteket och skolbibliotekariernas potential inte utnyttjas fullt ut. Det kan i sin tur leda till inte bara stora skillnader i hur skolbibliotek arbetar, utan också brister i kvaliteten på verksamheten.

7. Sammanfattande slutsatser och kunskapsanspråk

Studiens resultat visar att undervisning i informationskompetenser är det primära demokratiska arbete som bedrivs av skolbibliotekarierna, utifrån respondenternas egna beskrivningar. Exempelvis framkommer en vaghet gällande definitionen av demokrati i skolbibliotekskontext, vilket kan bero på otydliga instruktioner och riktlinjer. Med detta menas inte att skolbibliotekariernas förhållningssätt till demokrati är vagt, tvärtom framkommer tydliga och positiva förhållningssätt till demokrati och skolbibliotekets potential gällande att verka för demokrati. Trots det positiva förhållningssättet blir uttrycket för demokrati något diffust i skolbiblioteksverksamhet, något som leder till skillnader i respondenternas praktiska arbete, både arbetet i klasserna och hur de ser på och använder biblioteksrummet som en arena för demokrati. Respondenterna har sålunda själva ett tydligt förhållningssätt till demokrati men när det omsätts till praktiskt arbete får det möjligen ett vagt uttryck.

Kunskapsanspråket för denna studie är således ett försök att lyfta och belysa den komplexa bild av skolbibliotekets roll att verka för demokrati, där undervisning i informationskompetenser prioriteras men definition och övrigt arbete kopplat till demokrati förefaller otydlig. Det kan förklaras med professionens höga grad av självständighet och låga grad av detaljstyrning.

7.1 Förslag till vidare forskning

Då denna studie enbart omfattar fem respondenter kan resultatet inte generaliseras till alla gymnasiebibliotekarier i Sverige. Som resultatet indikerar är det också en stor variation mellan dessa fem individer när det kommer till hur de arbetar med och resonerar kring demokratifrågor.

Som en kompletterande eller fortsatt forskning på ämnet skulle kvantitativa studier kunna genomföras, för att på så sätt kunna se mönster och dra mer generella slutsatser om skolbibliotekariers arbete med demokrati. Då denna studie fokuserat på skolbibliotekariernas egna utsagor vore det av intresse att vidare undersöka hur exempelvis elever, lärare och skolans ledning ser på skolbibliotekariernas och skolbibliotekets arbete med demokratifrågor. En annan möjlig studie är att observera skolbibliotekarierna i sitt arbete, för att på så sätt undersöka hur de praktiskt arbetar med demokrati. Det vore även av intresse att intervjua skolbibliotekarier i grundskolan för att se om deras resonemang och arbetssätt skiljer sig från hur gymnasiebibliotekarierna i denna studie resonerar och arbetar.

Käll- och litteraturförteckning

Bibliotekslag. (SFS 2013:801). Hämtad 2020-03-30 från Riksdagens webbplats:
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (2. uppl.). Stockholm: Liber.

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3. uppl.). Stockholm: Liber.

Byrne, A. (2004). Libraries and democracy - management implications. *Library Management*, 25(1-2), 11-16. doi: <https://doi.org/10.1108/01435120410510201>

Dahl, R. A. (1999). *Demokratin och dess antagonister*. Stockholm: Ordfront & Demokratiakademien.

Ekman, J., Linde, J., & Sedelius, T. (2014). *Demokratiseringsprocesser: nya perspektiv och utmaningar* (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Emerald publishing. (u.åa). Library Management. Hämtad 2020-06-10 från
<https://www.emerald.com/insight/publication/issn/0143-5124>

Emerald Publishing. (u.åb). Preparing av Opinion Article. Hämtad 2020-06-08 från
<https://emeraldopenresearch.com/for-authors/article-guidelines/opinion-articles>

Erman, E. (2004). 9 Deliberation och mänskliga rättigheter. I R. Premfors & K. Roth (Red.), *Deliberativ demokrati* (s. 235-275). Lund: Studentlitteratur.

Francke, H., & Gärdén, C. (2013). Kapitel 5 Forskning om informationskompetens i skolsammanhang. I L. Limberg & A. Hampson Lundh (Red.), *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap - en forskningsantologi* (s. 142-203). Lund: Btj förlag.

Gärdén, C. (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande: en forsknings- och kunskapsöversikt år 2010-2015*. Stockholm: Kungliga biblioteket/Nationell biblioteksstrategi.

International Federation of Library Associations and Institutions. (2019). More about IFLA. Hämtad 2020-05-18 från <https://www.ifla.org/about/more>

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek. (2015). Hämtad 2020-03-27 från
<https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-sv.pdf>

Internetstiftelsen. (2019). Svenskarna och internet 2019. Hämtad 2020-06-05 från <https://svenskarnaochinternet.se/app/uploads/2019/10/svenskarna-och-internet-2019-a4.pdf>

Intresseorganisation. (u.å). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2020-06-08, från <https://www-ne-se.lib.costello.pub.hb.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/intresseorganisation>

Kubas, A. (2019). A turbulent time: government sources post-2016 presidential election. *Reference services review*, 48(1), 129-142. doi: 10.1108/RSR-10-2019-0073

Kungliga biblioteket. (u.å). *Bibliotek 2019. Offentligt finansierade bibliotek*. Hämtad 2020-05-20 från <https://weburn.kb.se/publ/2020/Rapport-Bibliotek-2019.pdf>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Legimus. (2020). Använda Legimus. Hämtad 2020-05-07 från <https://www.legimus.se/default.aspx?id=100011>

Miller, A. (2018). THERE'S SO MUCH THERE!: Helping kids conquer the internet & save democracy. *Knowledge Quest*, 47(1), 24-30. Hämtad från <http://costello.pub.hb.se/login?url=https://search-proquest-com.lib.costello.pub.hb.se/docview/2101247883?accountid=9670>

Petersson, O. (2009). *Vår demokrati*. Stockholm: SNS Förlag.

Premfors, R., & Roth, K. (2004). 1 En demokratisyn och ett forskningsfält. I R. Premfors & K. Roth (Red.), *Deliberativ demokrati* (s. 7-22). Lund: Studentlitteratur.

Reinikainen, J., & Reitberger, M. (2004). 10 Kritiken av deliberativ demokrati. I R. Premfors & K. Roth (Red.), *Deliberativ demokrati* (s. 277-316). Lund: Studentlitteratur.

Roth, K. (2003). 1 Valfrihet, gemenskap och deliberativa samtal. I B. Jonsson & K. Roth (Red.), *Demokrati och lärande: om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*. (s.19-47). Lund: Studentlitteratur.

Skollag. (SFS 2010:800). Hämtad 2020-04-10 från Riksdagens webbplats: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Skolverket. (u.å). Läroplan för gymnasieskolan. Hämtad 2020-05-02 från <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan>

Smith, L. N. (2016). School libraries, political information and information literacy provision: findings from a Scottish study. *Journal of Information Literacy*, 10(2), 3-25. doi: <http://dx.doi.org/10.11645/10.2.2097>

Sveriges Riksdag. (2018). Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter. Hämtad 2020-04-10 från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/inkorporering-av-fns-konvention-om-barnets_H501SoU25

Thomas, B. (2013). *Alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek: en skolbibliotekspolitisk översikt*. [Elektronisk resurs] Hämtad från <https://www.biblioteksfor.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2016/12/webb-slutversion-skolbibliotek-2013-web.pdf>

Unicef. (u.å). Barnkonventionen. Hämtad 2020-04-10 från <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vetenskapsrådet. (2018). Etik i forskningen. Hämtad 2020-05-04 från <https://www.vr.se/uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html>

Bilaga 1

Intervjuguide

På vilken typ av skola arbetar du? (storlek, elevers ålder, inriktningar?)

Hur länge har du arbetat där? kollegor?

Vad har du för tidigare arbetslivserfarenhet- andra skolbibliotek eller folkbibliotek mm?

Hur skulle du definiera demokrati i en skolbibliotekskontext? Roll och syfte exempelvis.

Hur arbetar du med demokratifrågor i din roll som skolbibliotekarie? Berätta!

(om tidigare jobbat på annat bibliotek - hur skulle du säga att detta arbete skiljer sig från tidigare erfarenheter?)

Sker arbetet i samarbete med övriga skolan? (i så fall vilka?, vem initierade samarbetet?)

Vilka delar av ditt arbete skulle du säga gå att koppla till demokrati? Är det genom projekt eller som en del av ordinarie arbetet?

Hur involveras eleverna i arbetet?

Får du någon feedback från eleverna om kring ditt arbete med demokratifrågor, genom exempelvis utvärderingar eller samtal?

Hur skulle du vilja att arbetet som skolbibliotekarie med demokratiska frågor skulle se ut?

Finns det ett uttalat arbete med demokrati på skolan/skolbiblioteket eller är det någonting du insett att du gör vid närmare eftertanke?